

Castelló en festes

Agost 2025

Mediterranean Fruits

Bones Frestes

INDUSTRIAS VIDECA S.A.

Ctra. Pobla Llarga, s/n P.O. Box 7 · 46270 CASTELLÓ (Valencia) - SPAIN

Tel.: +34 96 245 20 08 · E-mail: videca@videca.es

www.videca.es

CEP

Eliseo Pla Ramírez S.L.

— DESDE 1958 —

BONES FESTES!

www.cepsl.com

FESTES MAJORS

i de Moros
i Cristians

Castelló

Agost 2025

Ajuntament de Castelló
Regidoria de Cultura

CASTELLÓ
POBLE FESTER

Autor de la
Portada
Carlos Navarro Corberà

Tot i que vaig nèixer a Sedaví, fa tants anys que visc a Castelló que ja em sent part d'ací. La meua trajectòria artística se centra principalment en la fotografia, disciplina en la qual he estat guardonat en diversos certàmens arreu de l'Estat i on he tingut l'oportunitat d'exposar la meua obra per pràcticament tot el territori. A més, soc president de l'associació Foto Fòrum Castelló, des d'on impulsem la creació i la difusió fotogràfica en l'àmbit local.

Encara que la fotografia és el meu mitjà d'expressió principal, el dibuix i el disseny gràfic han estat sempre presents. Abans, fins i tot, de tindre la meua primera càmera, ja jugava amb programes d'edició i composició en el meu ordinador, alimentant una passió que, encara que estava en un segon pla, mai no he deixat del tot de banda.

Amb eixe mateix esperit he presentat l'obra «Tot és festa» per al cartell anunciador de les festes de Castelló de 2025. Una il·lustració en què he volgut plasmar els elements més representatius de la nostra festa, però sobretot posar en valor la gent, la seua implicació i la manera amb què viu i construeix cada celebració.

Esperem que el cartell vos agrade tant com a mi m'honra que siga la imatge de les festes d'enguany.

© d'aquesta edició:
Ajuntament de Castelló

Edita:
Ajuntament de Castelló / Regidoria de Cultura

Coordinació:
Raymi Navalón Peris

Correcció d'estil i coordinació d'articles:
Rubén Galera Hernández

Disseny i maquetació:
Mª José Sánchez Benetó (Blauverd Impressors)

Publicitat i impressió:
Blauverd Impressors - 962580827

Dipòsit legal:
V-2509-2019

Portadella:
Any 1972. Jornalers de Castelló i Senyera segant arròs a Arle (França)

Agraïm a Vicent Marchirant, Mónica Pizarro, Joan Miquel Galve, Lorena Gilabert, Meho Sulemanski, Ulisses Ortiz, Bryan Richart i a totes les persones que han aportat desinteressadament les seues fotografies personals, que completen i enriqueixen el llibre de festes. Del contingut dels textos signats, en són responsables les persones autores.

Sumari

AUTORITATS

- 6 Alcalde de Castelló
- 8 Regidor de Cultura Festiva
- 10 Associació Festera de Moros i Cristians
- 12 Rector de Castelló

PROTAGONISTES

- 14 Sultania
- 16 Capitania
- 18 Festera Major
- 19 Fester Major
- 20 Festeres i Festers
- 26 Director de l'Homenatge a la Música Festera
- 26 Presentador de l'Homenatge a la Música Festera
- 27 Pregoner

PROGRAMA

- 28 Programació oficial d'actes de les Festes 2025

HISTÒRIA

- 36 Premis Ausiàs March de poesia infantil
- 38 Els molins de Castelló en l'edat mitjana i moderna. Valerià Benetó i Ferrando
- 42 La fàbrica de paper de Castelló en els primers anys del segle XX. Rubén Galera Hernández
- 48 Viure i treballar en la fàbrica (1953-1973). Fernando Bueno Alandes

RECORDS

- 56 Castelló vist des de San Severino Marche. Carla Penalva Olcina
- 58 La meua família en la Utxera (1948-1961). Aurèlia Llinares García
- 60 Història d'una carrossa (1971). Avelina Maestre García

50 ANYS

- 63 Portada llibre 1975
- 64 Alcalde Andrés Moreno Vila
- 66 Festeres 1975
- 71 Publicitat Hijos de Juan Gallego, S.L.
- 72 Comissions de Festes
- 73 Crònica dels darrers Jocs Florals Eduardo Soler Estruch
- 75 Los "Moros y Cristianos" de Villanueva de Castellón José Tortosa Reig

MEMÒRIA

- 78 Memòria Gràfica

PUBLICITAT

- 85 Guia comercial

Alcalde

de Castelló

Oscar Noguera Alberola

Estimats veïns i veïnes de Castelló,

Arriben, un any més, els dies més esperats del nostre calendari: les Festes Majors i de Moros i Cristians. Uns dies de retrobaments, de música, de cultura, d'història viva i de molta emoció. És un goig per a mi, com a alcalde de Castelló, tornar-vos a adreçar estes paraules en un moment tan especial per al nostre poble.

Les festes són molt més que un conjunt d'actes. Són la suma de l'esforç col·lectiu, de la il·lusió compartida i de l'herència d'unes tradicions que estimem profundament. Quan les nostres comparses desfilen pels carrers, quan la pólvora retrona en cada cantó, quan les places s'omplen de vida és Castelló qui s'expressa, qui vibra i qui mostra el seu millor rostre.

Les Festes són el reflex més viu de la nostra identitat. Amb elles celebrem qui som i d'on venim, i ho fem des del cor, amb passió i amb una participació que ens fa únics. Són dies per compartir, per retrobar-nos als carrers, per revivre la tradició amb els ulls del present i amb l'esperança posada en el futur.

En primer lloc, m'agradaria fer una felicitació molt especial als Festers Majors de 2025, Franci i Salvador. Enhorabona per representar el nostre poble en un paper tan estimat i respectat. Estic segur que guardareu estos dies al cor com un dels capítols més bonics de la vostra vida junt amb la resta de Festeres i Festers.

També vull, en este espai, fer una menció plena d'orgull a la Comparsa Almohades, que enguany assumix un paper protagonista. La meua enhorabona més sincera a Zenaida i Alexandre, que representareu la vostra comparsa amb elegància, alegria i responsabilitat. Sé que viureu esta experiència amb el cor i que deixareu un record inesborrable en tota la festa.

També vull felicitar amb molta estima la Comparsa Contrabandistes i els seus representants d'enguany, Òscar i Gemma. El vostre compromís i la vostra passió fan que la festa continue creixent, arrelada en el nostre poble i oberta al futur. Gràcies per fer de la tradició un espectacle que unix i emociona.

A totes les comparses, entitats, bandes de música, festers i festeres, i a totes les persones que col·laboreu de forma desinteressada perquè les festes siguin un èxit: gràcies. La vostra dedicació és la clau perquè Castelló continue sent un referent en la festa de Moros i Cristians i en l'acollida de veïns i visitants.

Vos convida a viure cada acte, cada desfilada, cada estona amb l'alegria de saber-nos part d'un poble que estima les seues arrels i mira avant amb confiança. Amb respecte, civisme i alegria, fem d'estes festes un espai per a tots i totes.

Visquen les Festes Majors!
Visquen els Moros i Cristians!
Visca Castelló!

Regidor

de Cultura Festiva

Xavier Tontosa Penadès

Estimades veïnes i veïns del poble de Castelló,

Un altre any -i ja en van set- arriben les meues paraules a les vostres cases amb el llibre de les Festes Majors i de Moros i Cristians. De nou, el nostre poble espera ansiós la seua setmana gran: les Festes d'Agost, en què ens agrada tindre els carrers plens de música, pólvora i festa; en definitiva, que ens agraden els saraus.

Som un poble amb una forta tradició festerà. Ho confirmen el nombre de comparses i de falles que tenim actualment, amb un cens fester molt elevat si el comparem amb el d'altres pobles semblants al nostre. Som gent de festa, ho portem dins, i és l'element més característic de la gent d'ací, de Castelló.

I com he dit, esperem ja la setmana de Festes. Una setmana que, com cada any, arriba repleta d'actes culturals, esportius, lúdics i festius. És gràcies al treball conjunt de la Regidoria, de l'Associació Festerà de Moros i Cristians i també del conjunt d'associacions que formem el Consell Municipal de Festes, que, amb les aportacions d'idees, consells i d'avaluació d'edicions anteriors, creem entre totes i tots un programa d'actes pensat per a la majoria. La intenció és clara: que agrade i que, almenys, tinguem eixe moment, al llarg dels pròxims dies, de gaudir d'algun acte que ens faça distraure'ns i ens òmpliga de festa, de bon rotllo.

El programa que voreu en les pròximes pàgines ve carregat de canvis. Com cada any, toca adaptar-nos i avançar per a no quedar-nos estancats en actes, horaris o llocs que, a poc a poc, van perdent el sentit que en un passat tenien. Gran part d'estos canvis venen de la mà de l'Associació Festerà de Moros i Cristians que, fruit del consens de tota l'assemblea de comparses, ha decidit actualitzar alguns actes que trencaran la tradició enguany. I com no podria ser d'una altra manera, tenen el suport incondicional d'este Ajuntament. Sabem que tot canvi provoca crítica, però cal provar i experimentar, perquè tots els canvis que voreu s'han pensat per a millorar les nostres Festes.

Aprofite este espai per a dedicar unes paraules als màxims representants de les Festes d'Agost. Per una banda, com a representants de la Festa de Moros i Cristians a Castelló, no podríem tindre millors amfitrions en la Capitania amb Gemma i Òscar, i en la Sultania amb Zenaida i Alexandre. Són mereixedors d'estes grans Festes que hem preparat com a agraïment a la seua passió per esta festa tan nostra, i també per la responsabilitat amb què han assumit este càrrec.

D'altra banda, i com a representants de les Festes Majors, enguany la sort ha volgut que Franci i Salvador siguen els nostres Festers Majors, dos jóvens de Castelló responsables i amb un gran sentiment pel nostre poble. Estic segur que representaran les Festes Majors tal com es mereixen junt amb la resta de les vint Festeres i Festers que ens faran gaudir de grans moments.

Castelloneres i Castelloners, està tot a punt per a fer el tret d'eixida a dies i nits de festa. Vosaltres sou les encarregades i els encarregats de posar les ganes, l'entusiasme i el coneixement que garantisca l'èxit de les Festes d'Agost. Com a poble fester, assumim esta responsabilitat i, per això, vos anime a que participeu activament en cada acte. I que gaudiu d'estes Festes com mai, ja que amb eixe propòsit han estat preparades.

Molt bones Festes!

CASTELLÓ
POBLE FESTER

Associació Festera

de Moros i Cristians

El respecte a la festa

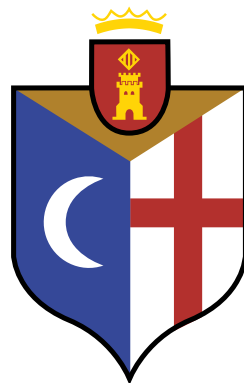
Que el poble valencià viu la festa d'una forma especial, no ha de sorprendre ningú. La intensitat, l'emoció i la il·lusió són, segurament, els ingredients imprescindibles que compartim per a manifestar el nostre orgull d'aportar un trosset de nosaltres a la cultura, a la tradició i a seguir construint junts part de la història del nostre poble. I en la festa de Moros i Cristians de Castelló, no hi som una excepció.

El nostre camí, a hores d'ara, ja té molt de recorregut. Són moltes les persones que han deixat empremta en un record col·lectiu que cada dia que passa s'enriqueix i ens crea una raó més per la qual continuar lluitant per la nostra festa. Ara mateix vivim un dels millors moments, sobretot a nivell de membres, i això és un motiu de satisfacció, però també de responsabilitat i de motivació, perquè suposa assumir canvis, acceptar reptes i treballar per continuar creixent i que tothom puga gaudir de la festa de la millor manera possible.

És per això que des de l'Associació Festera de Moros i Cristians de Castelló volem traslladar a tots els Festers i les Festeres de les nostres comparses el més profund agraïment, perquè han demostrat que estimen la festa i que desitgen, com tots els que l'han coneguda, que no pare de créixer. I, com no, també volem adreçar-nos a tot el poble de Castelló per a retre'ls el millor dels homenatges, perquè hem de ser conscients que sense la seua empena i passió, res seria possible. Nosaltres continuarem representant amb orgull de castelloners i castelloneres el bocinet de cultura i tradició que ens identifica, i seguirem construint la nostra història aferrats amb força a cada racó del nostre poble.

I ho farem des del més honest respecte cap a la festa, un exercici necessari que ens ha de portar a no oblidar cap persona que haja format o encara en forme part, perquè d'alguna forma, també han ajudat a construir tot el que ara mateix estem gaudint, i oblidar-los o deixar-los de banda seria anar en contra dels fonaments i els valors que sempre ens han identificat com a entitat festera. El respecte és el punt de partida per a abastar tots els reptes que se'ns obriran a partir d'ara, la premissa sobre la qual continuar escrivint el nostre testimoni en la història de Castelló.

Enguany tornarem a ocupar els carrers amb tota l'esplendor que ens caracteritza. De la mà de la Capitania contrabandista, amb Òscar i Gemma al capdavant, i la Sultania almohade, representada per Alexandre i Zenaida, mostrarem amb alegria i passió l'orgull que tenim de ser poble, i ho farem també en homenatge a aquells que van començar un camí que semblava impossible i que ara s'albira extraordinari. Hem acceptat el repte i portarem la nostra Capitania i la Sultania perquè formen part de la memòria col·lectiva, perquè serà l'única manera de seguir l'extraordinari llegat que ens van deixar la Capitania i la Sultania del passat any i retre homenatge a tota la gent que, a la seua manera, forma part de la festa.

Rector

de Castelló

Álvaro Armengol Moscardó

Germans, ens preparem per a les Festes Majors del nostre poble, en honor al Santíssim Crist dels Prodigis, els Sants de la Pedra, Abdó i Senent, i la Mare de Déu dels Dolors, patrons del nostre poble.

Quan pense en estes festes, i el que al llarg dels segles han significat per a la comunitat cristiana de la nostra parròquia, ressonen en la meua ment les paraules del recentment triat papa Lleó XIV, en el balcó de la basílica de Sant Pere, on s'adreçava a tots els fidels amb una senzilla salutació però molt significativa: «la pau siga amb vosaltres»; i després explicava que era la primera salutació de Crist ressuscitat als seus deixebles, salutació plena d'esperança enfront de la situació que els apòstols estaven vivint, plens de por i incrèduls pel que havien viscut.

En el dia de la Festa Major, que celebrem el Crist dels Prodigis, la creu és alçada perquè tots siguen atrets cap a ell i contemplen la misèria humana i la glòria divina de la resurrecció, esperança en la qual s'ha consolidat sempre la fe del nostre poble.

La Mare de Déu dels Dolors, la nostra patrona, va romandre als peus de la creu. Els sants Abdó i Senent, Sants de la Pedra, en ells es plasma la vocació a la santedat, l'amor al proïsme i a Déu, la pertinença a un poble, a una comunitat de fidels que els unix no solament una espiritualitat i un sentir, sinó també una preocupació per la seua vida física. Això és la comunió plena de la fe, on Crist ressuscitat derroca totes les barreres.

Amb estes paraules, vull felicitar a tot el poble de Castelló les festes que hem viscut, hem celebrat i hem compartit durant segles. I també als Festers i les Festeres i als Moros i Cristians, que amb molta cura cada any animen estes festes i les preparen amb gran il·lusió i esforç.

Bones festes.

Actes

Religiosos

Dissabte **23** d'agost

20.00 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

Diumenge **24** d'agost

12.00 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

Dimarts **26** d'agost

12.00 h.

SANTA MISSA en honor al Santíssim Crist dels Prodigis, a l'església parroquial.

20.30 h.

PROCESSÓ SOLEMNE del Crist dels Prodigis.

Sultania i Capitania
Festera Major i Fester Major
Festeres i Festers
Homenatge a la Música Festera
Pregoner 2025

PROTAGONISTES de les festes

Sultania

Comparsa ALMOHADES

Zenaida Gascó Rodnigáñez

Alexandre Gascó Rodnigáñez

Unes dècades després...

Ja ha passat molt de temps d'aquell capítol trist de la nostra història. Ens separa un mil·lenni d'aquells avantpassats que van ser forçats a abandonar l'Al-Àndalus, la seua llar, per mans dels qui no entenien la seua cultura ni el valor del que havien construït. Però nosaltres no oblidem. Recordem amb orgull aquells anys de riquesa, convivència i saviesa, viscuts en una terra estimada, banyada pel Mediterrani. Els camps florien, les ciutats brillaven amb el saber, i les famílies deixaren una empremta que encara perdura. Encara hui, molts de nosaltres ens aprofitem, potser sense saber-ho, d'aquell sistema de regadiu que dissenyaren amb enginy, o assaborim una gastronomia que cultivaren amb delicadesa.

I és per això que, fa ja prop de quaranta anys, un grup de jòvens valents i apassionats va sentir la crida de la terra. El desig de recuperar eixa veu, eixa part de la nostra essència. Així nasqueren els Almohades, no com a venjança, sinó com a homenatge als nostres avantpassats, per a recordar, celebrar i tornar a ser part viva d'esta festa que ens unix: la dels Moros i Cristians. Perquè Castelló també és nostra, i la festa és el pont que connecta el passat amb el present, i ens convida a caminar junts cap al futur amb respecte, orgull i germanor entre cultures.

Al llarg d'este temps, hem dedicat esforç i il·lusió per a fer créixer les nostres festes i oferir al poble de Castelló moments inoblidables. Hem viscut instants de joia, i també alguns més complicats, però ens quedem amb aquells que ens han fet avançar, créixer i enfortir la nostra comparsa. Una comparsa unida, plena d'energia i empena, amb la qual estem segurs

que anirem més lluny que mai, superant fins i tot el camí traçat pels qui ens van precedir.

Enguany tenim el privilegi de viure un somni: la nostra novena Sultania. Un honor que no tothom pot gaudir, i que nosaltres rebem amb el cor ple d'orgull i agraïment. Qui millor per encarnar este càrrec que dos Almohades de cor, sang i ànima? Alexandre i Zenaida, criats entre la calor de la festa i l'esperit indomable de la nostra comparsa, tenim a la nostra essència el que significa ser Almohade. No només representem la tradició, sinó també la passió, la força i la unió que ens definix com a germans. Junt amb vosaltres farem d'este any un regnat inoblidable, vivint-lo amb orgull, germanor i festa!

Saludem a Gemma i Óscar, la Capitania de la comparsa dels Contrabandistes. Esperem de tot cor que passeu unes festes inoblidables junt amb els vostres i que ens ajudeu als sultans, a gaudir-les amb la mateixa grandiositat amb què ho férem en la festa de Mig Any. Que Allà vos guarde en la vostra glòria i la vostra salut!

Enviem una salutació també a totes les altres comparses, tant cristianes com mores, a les quals no hem d'oblidar. Les huit comparses juntes, amb la col·laboració de l'Ajuntament, farem cada vegada més entranyable la nostra festivitat i que les castelloneres i castelloners desitgen formar part d'ella. Per això, aprofitem este espai per a saludar i encoratjar les autoritats locals i les Festeres i Festers de 2025 a fi que participen en els nostres actes.

Finalment, desitgem molt bones festes al poble de Castelló i vos animem a totes i tots a eixir al carrer i a compartir amb nosaltres les Festes Majors i de Moros i Cristians de 2025.

Capitania

Comparsa CONTRABANDISTES

Oscar Martí López

Gemma Martínez Muñoz

Castelloners i castelleres,

Enguany tenim l'honor de representar el nostre poble com a Capitania de les Festes de Moros i Cristians. Ho fem de la mà de la nostra comparsa, els Contrabandistes, amb qui compartim no només l'emoció i l'orgull d'este càrrec, sinó també moltes hores d'esforç, complicitat i il·lusió. Junts omplirem els carrers de pólvora, ventalls, trabucs, navaixes i, per damunt de tot, de l'esperit de festa que ens definix.

Fa uns mesos, en el Mig Any, ja vam tindre un tast del que ens espera: música, emocions, retrobaments i una energia desbordant. Aquells dies vam deixar clar que Castelló està preparat. La il·lusió es respira a cada racó i les ganes de festa són més vives que mai.

Este camí és fruit d'un treball intens durant tot l'any, d'innombrables preparatius i d'una entrega que no haguera estat possible sense el suport incondicional de les nostres famílies, amistats i la nostra comparsa, els Contrabandistes. Han estat al nostre

costat, sorprenent-nos i animant-nos en cada pas d'este camí.

No podem obviar la gran tasca de l'AFMIC, que any rere any fa créixer estes festes i manté viva una tradició que ens unix a tots i totes. El sentiment de germanor entre comparses i la participació activa de tot el poble fan que Castelló bategue més fort que mai en festes.

I com no, el nostre reconeixement més sincer a la Sultania del bàndol moro i ja amics, Zenaida i Alexandre. Compartir este viatge amb vosaltres està sent un privilegi, i estem segurs que sabreu representar amb gran dignitat i emoció el vostre paper.

Convidem tot el poble a sumar-se, a eixir al carrer, a viure intensament cada acte. Que la festa siga motiu d'unió, d'orgull i de celebració col·lectiva.

Que visquen les Festes de Moros i Cristians i que visca Castelló!

Salut, absentia i contraban.

Franci

Isaila

Festera MAJOR
2025

Salvador

Català Noguera

Fester MAJOR
2025

Festeres i Festers 2025

Estimat veïnat de Castelló,

Amb el cor ple d'emoció i agraïment, volem compartir amb vosaltres la gran alegria que suposa per a nosaltres ser els Festers Majors de 2025. És un honor indescriptible representar el nostre poble en unes festes tan arrelades, tan esperades i tan vives com les nostres.

Estem segurs que tot este any, viurem amb il·lusió cada preparatiu, cada detall, cada moment compartit amb la resta de Festeres i Festers, amb el Consell de Festes i amb tots aquells que fan possible que estes festes siguin tan especials. Ens sentim afortunats de formar part d'una tradició que ens unix com a poble i que ens fa vibrar d'emoció.

Tant nosaltres com tots els Festers i les Festeres d'enguany hem treballat molt de valent perquè estes Festes siguin inoblidables per a tots vosaltres, encara que nosaltres les disfrutarem com mai abans hem disfrutat d'unes festes. Ens ompli d'orgull i satisfacció poder representar, en esta tasca, el poble que tant estimem, i ho intentarem fer el millor possible.

I tot este esforç i dedicació no haguera sigut possible sense l'ajuda de les nostres famílies, que són les peces fonamentals de l'engrenatge del càrrec que representem. Per això els estem molt agraïts.

Esperem amb ganes cada instant d'estes festes i desitgem de tot cor que les gaudiu tant com nosaltres.

Visca Castelló!

JOEL & **MARIA**
Encarnación Prats & Mánhez Pizarro

RAÚL & **ANDREA**
Gascó García & Lengua Rodríguez

DIDAC & **MARISA**
Madrid Descals & Martínez García

POL & **ARIANA**
Molto Álvarez & Costa Sala

CARLOS **AITANA**
Ferrer Peñalva & Mantorell Penalba

JOSE **LUCIA**
Llopis González & Llacer Rey

GUILLEM **PAULA**
Vidal Company & Beltrán Momparler

JOSEP
Campos Ramos & NEREA
Marti Sapena

BERNAT
Espí Espert & MIRIAM
Mas Mantorell

ALEX
Domingo Vidal & ÀNGELS
Ruiz Alcover

Festeres i Festers 2025

Director

Emilio Martorell Cuenca

Va començar els seus estudis de música de la mà de José Martorell Garrido, el seu primer professor de saxofon, en la Societat Musical «Lira Castellonera». Des de la nostra banda, el director d'esta edició va estudiar Saxofon en els conservatoris de Carcaixent i València, fins que en 1985 es trasllada a Madrid i estudia amb Pedro Iturralde en el Reial Conservatori Superior de Música de Madrid, on obté el títol de Professor de Saxofon.

En 1992, per oposició, és nomenat sergent músic del Cos de Músiques Militars, havent sigut preparat per José Martorell Momparrer. En esta nova etapa, ha sigut saxofon alt solista de la Banda de Música del Terç Nord d'Infanteria de Marina (Ferrol) i, des de 1993, també de la Banda Simfònica d'Infanteria de Marina de Madrid.

Des del 2017 fins al 2019, va ser cap d'unitat de música del Vaixell Escola «Juan Sebastián de Elcano», amb el qual ha visitat més de 25 Països representant a Espanya en les seues ambaixades i auditoris com el Time Square de Nova York i la Plaza de la República de Veracruz (Mèxic).

En la seua dilatada trajectòria, ha dirigit diverses bandes a Alcobendas, on actualment és professor de saxofon de la banda municipal, i professor de vent-fusta de la Banda Municipal de Sacedón (Guadalajara) i director d'esta banda. Des de juliol de 2025 ocupa la plaça de sotsoficial major músic (subdirector) de la Unitat de Música de l'Agrupació d'Infanteria de Marina de Madrid.

Presentador

Eduard Badal i Beneto

Natural de Castelló i veí de Canals, va nèixer el 12 de febrer de l'any 1973. Els seus estudis es van desenvolupar en el Col·legi Públic Severí Torres, on cursà fins a octau d'EGB per a després continuar la seua etapa estudiantil a l'Institut Públic Vicent Gandia fins a BUP i COU.

Anys més tard, gràcies a l'esforç dels seus pares i d'ell mateix, va poder accedir a la universitat, una decisió que amb gran passió i vocació el van portar a optar per la Llicenciatura en Periodisme, cursada durant cinc anys en la Universitat CEU San Pablo de Montcada. Per tant, periodista de professió, sempre ha exercit el seu ofici a diferents mitjans de comunicació. Principalment ha sigut director-coordinador en la ràdio municipal de Canals al llarg de més de trenta anys. A banda, també ha participat i ha posat veu a diferents espais, tant de ràdio com de televisió autonòmica, a més de fer col·laboracions en premsa escrites.

En l'actualitat, ha deixat un temps aparcada la seua tasca periodística per dedicar-se de ple a l'activitat política: l'any 2022 va fundar un partit polític independent, *Suma't*, la qual cosa li ha permés ser, des de ja fa dos anys, primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Canals.

Homenatge a la MÚSICA FESTERA

Pregoner Tobies Grimaltos Mascarós de les Festes 2025

Castellonenques i castellonencs, naturals i veïns.

Arriba finals d'agost i, amb la data, les ja tradicionals Festes de Moros i Cristians. Sí, tradicionals ja, perquè han superat el mig segle d'existència. La constància, la continuïtat de les coses bones és un valor, i l'esforç, l'organització i la col·laboració que comporta ser capaços d'aconseguir-ho són virtuts que parlen bé d'un poble, del nostre poble, de Castelló. D'altra banda, la proporció de veïns que hi participen directament és tan elevada i ha crescut tant, que hui dia s'han consolidat d'una manera tan arrelada que ja no concebem les festes d'una altra manera. Així que, per tant, i com a pregoner, vos convida i dic: benvinguts siguem tots i totes a les Festes de Castelló.

Es diu que és missió del pregoner anunciar la festa i encoratjar la gent a participar-hi. També la de fer el discurs que acompanya la seua presentació. És, doncs, per a mi un honor, però, pel que ara diré, també una responsabilitat gens menyspreable. Fa anys, vaig publicar a *El Miragall* un article en el qual reivindicava un cert tipus de presentació de Festes en el qual els parlaments de l'alcalde o l'alcaldesa i del

'mantenidor' o 'mantenidora' tingueren el seu lloc i la seua importància; un article on deia: «si algú s'atorga el dret d'adreçar-nos la paraula durant uns minuts i reclama a canvi la nostra atenció haurà de tenir alguna cosa a dir». I com que hom és esclau de les seues paraules, ara em veig en el destret d'haver de complir mínimament amb el que vaig dir i demanava. Qui parla paga. Pregue la vostra benevolència.

En fi, he acceptat orgullós l'honor de ser el pregoner d'enguany perquè m'estime -i molt- Castelló, amb les seues (moltes) virtuts i els seus defectes. I, com a pregoner, vos convida a la festa. La festa és el premi al treball; antigament les Festes tenien lloc després de la collita i abans de la sembra. Castelló és, diuen, un poble fester, però també és i ha de ser laboriós, solidari, acollidor, emprenedor... La festa és la culminació i el premi de la faena, de la col·laboració i la iniciativa comuna. I el poble, el nostre poble, ha de ser un projecte col·lectiu, tenim la faena de fer-lo cada dia i de fer-lo millor, més humà i habitable. Però ara ha arribat el moment de les Festes, segur que ens les hem guanyades. I jo, el pregoner, vos convoque a passar unes bones festes en pau, harmonia i l'alegria que l'ocasió demana.

PROGRAMA oficial d'actes

C.P. LA MADRILLA

DIUMENGE 3 D'AGOST

De 7.30 a 12.30 h.

LXIV CONCURS LOCAL DE PESCA al pantà de Bellús, sector C. Hi haurà premi per als tres primers classificats i un trofeu per a la "peça grossa". Després del concurs hi haurà dinar al Bar de Tapes. El dissabte 16 d'agost es realitzarà el sopar de Festes.

Organitza: Club de Pesca «La Madrilla».

Del 13 al 15 D'AGOST

19.30 h.

FESTRINQUET. Fase de grups del campionat de pilota valenciana entre les comparses de moros i cristians, al trinquet municipal.

Organitza: Comparsa Contrabandistes.

DIJOUS 14 D'AGOST

20.30 h.

Presentació del LLIBRE DE FESTES i de la PORTADA. L'acte finalitzarà amb una picadeta. A la plaça de l'Ermita.

DISSABTE 16 D'AGOST

18.00 h.

FESTRINQUET. Final apassionant del campionat de pilota valenciana entre moros i cristians. Al trinquet municipal.

Organitza: Comparsa Contrabandistes.

00.00 h.

LA VESPERA amb Dj LILLO per amenitzar la vetlada. A la porta d'El Pedal. Patrocina i organitza: El Pedal.

DIMECRES 20 D'AGOST

20.00 h.

PARTIT DE FUTBOL de Festes de la UD Castellonense contra el CD ALCOYANO. Al Camp de Futbol Municipal (l'entrada serà gratuïta).

DIJOUS 21 D'AGOST

21.45 h.

A la Musical començarà la **CERCAVILA** tradicional de la Banda Lira Castellonera, que acabarà a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h.

CONCERT DE FESTES de la Banda Simfònica de la Societat Musical Lira Castellonera, a la plaça de l'Ajuntament.

Organitza: Societat Musical Lira Castellonera.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

SOCIETAT MUSICAL
LIRA CASTELLONERA

DIVENDRES 22 D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 17.00 a 21.00 h.

Torna la **GAMING EXPERIENCE D'OMEGA WORLD GAMES**. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bros, i viu diferents experiències de realitat virtual; disfruta també els nostres simuladors de Fórmula 1, balla amb Just Dance o prova el *Ring Fit*, que combina l'esport amb els videojocs. *Let's Sing*. A l'edifici de la Inmavi. Inscripcions gratuïtes, fins al dijous 21 d'agost a www.omegawg.com

21.00 h.

PRIMER TRO de l'Associació Festerà de Moros i Cristians, a la porta de l'ajuntament.

21.30 h.

HOMENATGE A LA MÚSICA FESTERA, a la plaça de l'Ajuntament.

Presentació: Eduard Badal i Benetó.

Direcció: Emilio Martorell Cuenca.

22.00 h.

SOPAR POPULAR D'INICI DE FESTES, a la ronda l'Almenà.

Les inscripcions es podran fer fins al dimecres 20 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: AFMiC.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

23.15 h.

Baixada de CAPITANIA i SULTANIA, a la ronda l'Almenà.

00.00 h.

ENTRADETA FALSA, des de la plaça de l'Ermita fins al parc de l'Estació. Des de l'AFMiC i l'Ajuntament volem fer-vos arribar que és un acte obert a tota la ciutadania però cal respectar i prioritzar l'estructura de la desfilada.

Organitza: AFMiC.

A continuació, **MASCLETÀ NOCTURNA** d'inici de festes a càrrec de la pirotècnia Caballer FX. Al parc de l'Estació.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

00.30 h.

DISCOMÒBIL, a la porta de la comparsa El Castellet.

Organitza: Comparsa El Castellet.

Col·labora: Ajuntament.

DISSABTE 23 D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 17.00 a 21.00 h.

Torna la **GAMING EXPERIENCE D'OMEGA WORLD GAMES**. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bros, i viu diferents experiències de realitat virtual; disfruta també els nostres simuladors de Fórmula 1, balla amb Just Dance o prova el *Ring Fit* que combina l'esport amb els videojocs. *Lets Sing*. A l'edifici de la Inmavi. Inscripcions gratuïtes, fins al dijous 21 d'agost a www.omegawg.com

10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC. *Multi splash*, piscines menudes per als xiquets i de festa de l'espuma. A la plaça de la Constitució.

20.00 h.

Arreplega i **CERCAVILA** de les FESTERES i els FESTERS. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

21.30 h.

CERCAVILA de les FESTERES i els FESTERS per a arreplegar els Festers Majors del 2024 i del 2025. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h.

Presentació de les FESTES i presentació de la FESTERA i del FESTER MAJOR junt amb totes les Festeres i els Festers, al parc de l'Estació. El PREGÓ anirà a càrrec de Tobies Grimaltos Mascarós, llicenciat i doctor en filosofia, catedràtic del Departament de Filosofia de la Universitat de València jubilat.

En acabar la presentació, **PICADETA** per a tot el poble a la plaça de l'Ajuntament i actuació de **EL CANTO DA ESTOPA A MELENDI**, tres tributs en una nit i **Macrodiscomòbil KAMPAL**.

DIUMENGE 24 D'AGOST

11.00 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

11.15 h.

TROBADA de les comparses mores i cristianes al monument al Mestre Fayos.

11.30 h.

LA TREVA. A l'avinguda de Blasco Ibáñez. L'acte consistirà en una entrada de filades de totes les comparses per a representar l'acord de pau firmat entre Jaume I i l'Emir de Xàtiva previ als fets que es representen durant les ambaixades.
Organitza: AFMiC.

11.30 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

12.30 h.

CERCAVILA de les comparses mores i cristianes per tota la població.

18.30 h.

ENTRADA DE BANDES, des de la plaça de l'Església fins a la plaça de l'Ermita.

19.00 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers per anar a l'Entrada de Moros i Cristians, des de la plaça de l'Ermita fins a la plaça de l'Església.

19.30 h.

ENTRADA DE MOROS I CRISTIANS, per l'itinerari tradicional: des de la plaça de l'Ermita fins a l'encreuament del carrer de la Lira Castellonera amb el carrer d'Argentina.

Ordre de desfilada:

Bàndol cristià: Conqueridors, Roders, Castellet i Contrabandistes (Capitania).

Bàndol moro: Alfàrabes, Califes-Tuaregs Almoràvids i Almohades (Sultania).

Des de l'AFMiC es trasllada a la ciutadania que el dia 8 d'agost se celebrarà una assemblea per informar sobre el procés de reserva d'entrades, que tindrà lloc els dies 11, 12 i 13 d'agost a l'edifici de la Inmavi.

DILLUNS 25 D'AGOST

9.30 h.

ALMORZAR DE FESTES DE LES PERSONES GRANS, a la Llar dels Nostres Majors. Podeu passar a apuntar-se a les oficines de l'associació. Donatiu 6 €.

11.30 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

De 10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC, format per un esvarador gegant de 35 metres, més dos tobogans i unes piscines menudes per als infants. Al carrer dels Roders i a la plaça del País Valencià.

20.00 h.

ENTRADETA INFANTIL, a la plaça de l'Om.

20.30 h.

AMBAIXADA mora i cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

22.00 h.

Cercavila INFANTIL DE DISFRETTES amb el Grup A Riure i la seua cercavila participativa d'estiu, amb el quadricicle, el polp gegant, bombolles de sabó i moltes sorpreses més.

El recorregut començarà a la plaça de l'Ermida i acabarà a la plaça de l'Om.

Al finalitzar la cercavila, i fins al lliurament dels premis, tindrem una **DISCO-FLUOR** amb animació per a totes les persones assistents.

00.00 h.

Tot el món DISFRETTAT a la plaça de l'Església, on la Colla de Dimonis els Socarrats de Campanar iniciarà un **CORREFOC** que ens portarà fins al parc de l'Estació. Tot aquell que hi participe quedarà inscrit automàticament en el **CONCURS DE DISFRETTES**.

Horaris de pas i localització del jurat:

DISFRETTES INFANTILS: A partir de les 22.00 h. A la plaça de l'Om.

DISFRETTES MAJORS: A partir de les 00.00 h. A la porta de l'Ajuntament.

Horari d'entrega de premis:

Disfresses infantils, a càrrec de Sultania i Capitania: a les 23.45 h a la plaça de l'Om.

Disfresses majors, a càrrec de les Festeres i els Festers, en el descans de les dos orquestres.

Premis patrocinats per: Construcciones Eliseo Pla.

A continuació, **BALL DE DISFRETTES** al parc de l'Estació. **CARA A CARA** entre les orquestres LA FIESTA i LA PATO.

D'1.00 a 4.00 h.

Hi haurà un **fotoreclam** a càmera lenta de 360º (*photocall slow motion*) perquè guardeu un bon record d'esta nit màgica!

DIMARTS 26 D'AGOST

11.00 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

13.00 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

14.00 h.

GRAN MASCLETÀ al parc de l'Estació, a càrrec de la pirotècnia Caballer FX.

23.30 h.

Espectacle musical THE TALENT. Podràs gaudir de colorides vestimentes i coreografies professionals que envolten un elenc de ball que domina multitud d'estils i aporten una increïble energia a l'espectacle. A la plaça de l'Ajuntament.

La veu de Mireia Ortiz, única espanyola que ha cantat amb *Whitney Houston*, posa la màgia en viu als números musicals, i enlluerna amb la seua capacitat per cantar diferents estils.

En acabar el musical: **NIT D'ALBADES**. Començarà a la plaça de l'Ajuntament i acabarà a altes hores de la matinada. Comptarem amb la presència de la Colla la Socarrà de Xàtiva, els cantadors Pep Gimeno *Botifarra*, Pili Cuenca i Carlos Bahilo, com a versador. En acabar, hi haurà coca de llanda i mistela.

DIMECRES 27 D'AGOST

8.00 h.

DESPERTADA a càrrec de les comparses de moros i cristians.

10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC. Camp de futbol unflable, tobogan aquàtic amb piscina, piscines menudes per als infants, un esvarador doble i un inflable aquàtic. A la plaça de l'Ermida.

19.30 h.

ESTEL·LAR. Espectacle infantil de circ contemporani i acrobàcia aèria. Una proposta emocionant de dansa i acrobàcia aèria amb teles, cintes, cercol i trapezi. Un espectacle visual i poètic. Al parc de l'Estació.

20.00 h.

Tardeo amb MÚSICA DELS ANYS 80 i 90 a càrrec de WALECTRIC amb el millor Pop-Rock de l'època. A la plaça de l'Om.

22.00 h.

SOPAR POPULAR de la FESTA REMEMBER. A la plaça de l'Ajuntament. Organitza: Junta Local Fallera. Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

00.00 h.

FESTA REMEMBER amb la presència de VICENTE BUITRON, referència a la música remember, COQUI, ex dj de The Face o Alkimia i del mític JOSÉ CONCA, ex dj de CHOCOLATE. A la plaça de l'Om.

DIJOUS 28 D'AGOST

8.00 h.

DESPERTADA, a càrrec de les comparses de moros i cristians.

11.30 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

18.30 h.

TALLER D'ELABORACIÓ DE FANALETES, FESTA DE L'ESPUMA i BERNAR amb orxata i fartons, al parc de l'Estació.

Les xiquetes i els xiquets podran elaborar i personalitzar el seu meló d'alger per a la cercavila de la nit.

Organitza: Festeres i Festers de Sta. Bàrbara i Regidoria de Cultura Festiva.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

*Acudeix amb roba de bany i calçat d'aigua.

19.30 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

20.45 h.

AMBAIXADA mora i cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

21.30 h.

SOPAR POPULAR i INFANTIL, al parc de l'Estació.

Les inscripcions es podran fer fins al dilluns 25 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: Festeres i Festers de Santa Bàrbara i Ajuntament.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

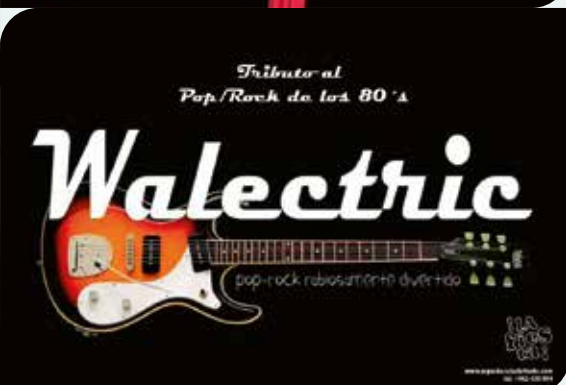
22.30 h.

SOPAR DE GERMANOR per a les comparses de moros i cristians, a la plaça de l'Ermida.

22.30 h.

CERCAVILA DE FANALETES acompanyada al so del tabal i la dolçaina. Eixida des de l'esplanada del Mercat Municipal i arribada a la plaça de l'Om.

A continuació, **actuació de la BANDA BOCA NEGRA**, La Banda de pirates del capità Bocanegra, cansats ja de recórrer els mars, decideixen convocar tots els pirates per repartir entre tothom els tresors i riqueses trobats a les seues aventures però abans del repartiment volen celebrar una gran festa en honor al capità Bocanegra. A la plaça de l'Om.

DIVENDRES 29 D'AGOST

11.30 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

19.00 h.

SIMULTÀNIES D'ESCACS a càrrec de Juan Rafael Marí Soto, ELO FIDE 1930 i d'Àlex de la Torre Martínez contra 20 participants del Club Alfíl Castellonense. Al parc de l'Estació.

Organitza: Club d'Escacs Alfíl Castellonense.

Col·labora: Ajuntament de Castelló.

20.30 h.

Arreplega d'ingredients per a la XXXVIII FESTA DE LA PAELLA, a la porta del Mercat.

22.00 h.

XXXVIII FESTA DE LA PAELLA, al parc de l'Estació.

Organitza: AFMiC.

Patrocina: Regidoria de Cultura Festiva.

L'AFMiC i l'Ajuntament fan una crida a la responsabilitat i civisme de tots els castellonencs, a fi que els ingredients repartits per l'organització s'empren exclusivament per cuinar les paelles als llocs indicats al parc. Recordem que caldrà tornar les taules i cadires abans de la 1.00 h al mateix lloc d'arreplega.

Com a novetat, les inscripcions per a les paelles es faran personalment a les oficines de l'Ajuntament i el pagament s'haurà de fer amb targeta de crèdit. El preu és de 2 € per persona inscrita. El termini per inscriure's finalitza el dimecres 27 d'agost a les 14.00 h.

00.30 h.

CASTELL DE FI DE FESTES, a càrrec de la pirotècnia Caballer FX a la ronda de Soler i Estruch.

A continuació **ORQUESTRA VERTIGO REVOLUTION**, al parc de l'Estació.

PARTIDES DE PILOTA FESTES 2025. Al trinquet municipal

Diumenge 17

18.00 h.

PRIMERA SEMIFINAL DEL TROFEU DE RASPALL

Marrahí i Brisca contra Vicent, Raúl i Momparler. A continuació Victoria i Myriam contra Clara i Júlia.

Dilluns 18

18.00 h.

SEGONA SEMIFINAL DEL TROFEU DE RASPALL

Ivan i Murcianet contra Salelles II, Lorja i Néstor. A continuació Erika i Amparo contra Vanessa, Natalia i Mar A.

Divendres 29

18.00 h.

FINAL DEL TROFEU DE RASPALL

Guanyadors/es de la 1a semifinal contra els guanyadors/es de la 2a.

**PUNT
SEGUR**

Nits de divendres 22 i dilluns 25 d'agost

PUNTS VIOLETA, LGTBI I LLIURE D'ADICCIONS

Són espais en què se sensibilitza, s'atén, s'informa i s'ajuda les possibles víctimes de qualsevol tipus d'agressió sexista, LGTBI i de conductes addictives relacionades amb les drogues. La seua finalitat és, per tant, conscienciar, previndre i disfrutar la festa des del respecte cap a les persones, lliures d'assetjament i humiliació masclista o homòfoba.

GENERALITAT
VALENCIANA
Conselleria d'Educació, Cultura,
Universitats i Ocupació

INSTITUT
VALENCIÀ
DE CULTURA

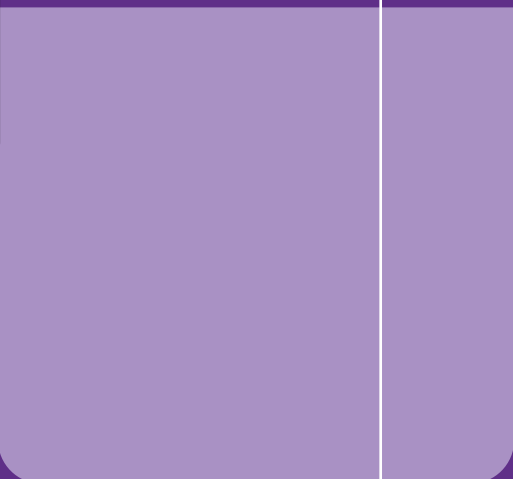
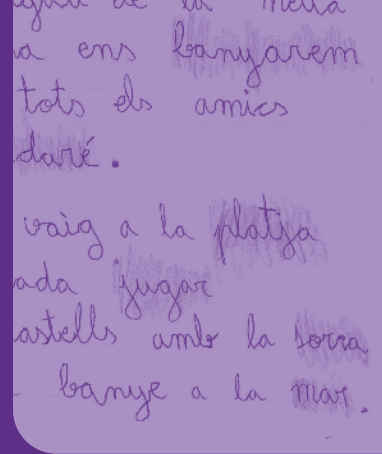
circuit cultural
valencià

Diputació
de València

Àrea de
Cultura

sarc

**PREMIS AUSIÀS MARCH DE POESIA INFANTIL
ELS MOLINS DE CASTELLÓ EN L'EDAT MITJANA I
MODERNA.** Valerià Benetó i Ferrando
**LA FÀBRICA DE PAPER DE CASTELLÓ EN ELS
PRIMERS ANYS DEL SEGLE XX.** Rubén Galera Hernández
VIURE I TREBALLAR EN LA FÀBRICA (1953-1973).
Fernando Bueno Alandes

**LA NOSTRA GENT,
la nostra història**

Premis

Ausiàs March

Poesia infantil

Primer cicle

Aleix Calabuig Gregori

Va de bo!

Juga Marrahí contra Tonet
en el poble de Carlet.
L'escala està plena de gent,
hi ha molt bon ambient.

Arranca la partida en el trinet,
en el marcador net a net.
Els pilotaris de roig i blau van vestits,
amb esparadraps i didals en els dits.

El rest col·locat en el dau,
li pega a la pilota i trau.
Donem de 10 als rojos,
Eixos hòmens s'han tornat bojós!

Ara trau del dau Marrahí,
li pega de carxot i aplega al tamborí.
S'avança l'equip blau,
no hi ha moment de pau.

La partida aplega a la seua fi,
vorem qui guanya hui.
La pilota pega en la careta,
Tonet l'alça i l'encala en la llotgeta.

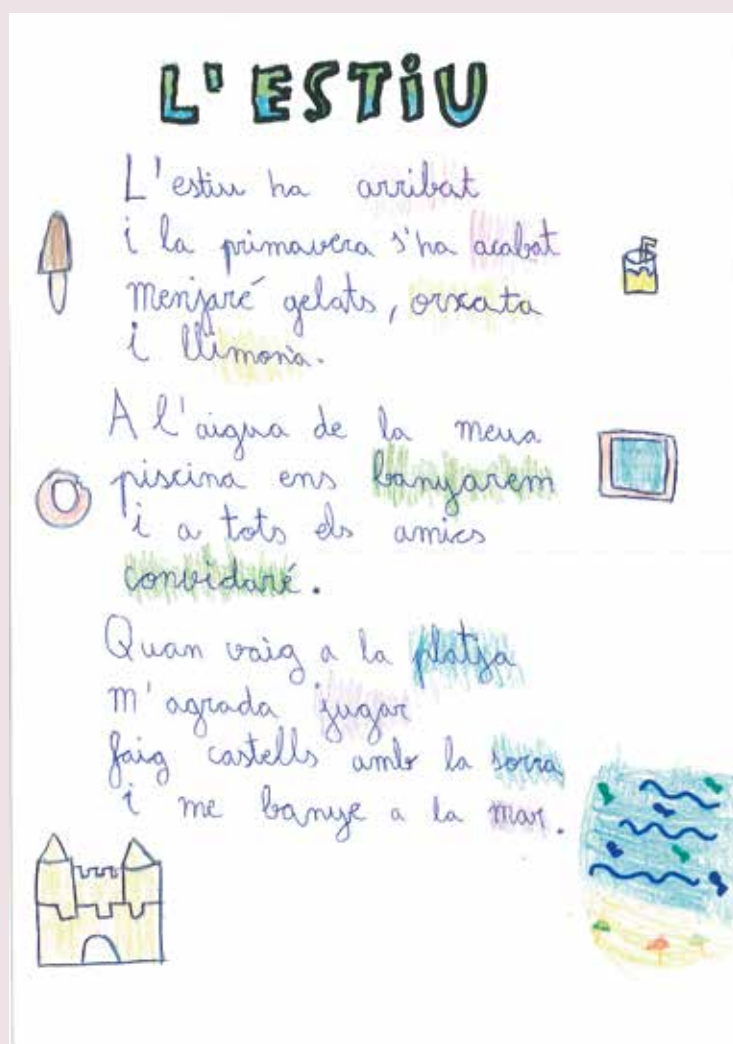
El públic crida emocionat:
Quina gran habilitat!
Este xiquet farà història,
sempre s'alça amb la victòria.

Segon cicle

Joana Pla Jornet

L'estiu

Tercer cicle

Pau Ortiz Peris

La banda jove de Castelló

Ja és a prop l'audició
i m'envaeix l'emoció.
Volem al poble regalar
un concert meravellós i singular.

La Banda Jove sona fort
escollar-la és tota una sort,
quan tenim l'ocasió
toquem amb alegria i il·lusió.

Dedicació, esforç i treball
són el nostre ventall.
La Banda Jove té gran talent
ja que a Castelló, som música i sentiment.

El vent-fusta sona amb elegància,
la percussió i el vent-metall amb importància,
i gràcies al nostre director
tots funcionem com un motor.

Dijous 20 de juny t'esperem,
si vens dels Beatles i Queen gaudiràs.
Un bon repertori prepararem i,
ben cert que entusiasmat quedaràs.

Els molins de Castelló

en l'edat mitjana i moderna

Valerià Beneto i Ferrando

Els molins són una creació vital de la humanitat que van nèixer per a facilitar la subsistència dels humans en la producció dels cereals en farina. A través dels segles, este enginy ha evolucionat, utilitzant diferents mecanismes i forces per a aconseguir el seu propòsit. Des de les antigues màquines mogudes per l'aigua fins als moderns molins industrials, la seua funció principal ha sigut transformar el gra en farina, un pas necessari per a la producció de pa i altres aliments bàsics. Estos establiments han anat, també, patint algunes modificacions fins a convertir-se en generadores d'electricitat o en fàbriques de paper, com la que tinguérem a Castelló fins als anys huitanta del segle passat.

Característiques d'un molí

Hi ha dos elements consubstancials que definixen qualsevol molí: d'una banda, és una font d'energia que fa moure les seues peces -normalment les pedres de moldre-, i de l'altra, és una via d'accés que permet el tràfec de persones, productes i mercaderies.

Pel que fa a la força motriu, els molins poden funcionar gràcies a diverses fonts: la força del vent, l'aigua corrent d'una séquia, la tracció animal o, en temps més recents, l'electricitat. Però si ens centrem en els molins tradicionals del terme de Castelló, sabem que utilitzaven principalment l'energia hidràulica. És a dir, aprofitaven la força de l'aigua -procedent d'un riu o canalitzada per mitjà de séquies- per a fer girar les rodes que posaven en moviment les moles.

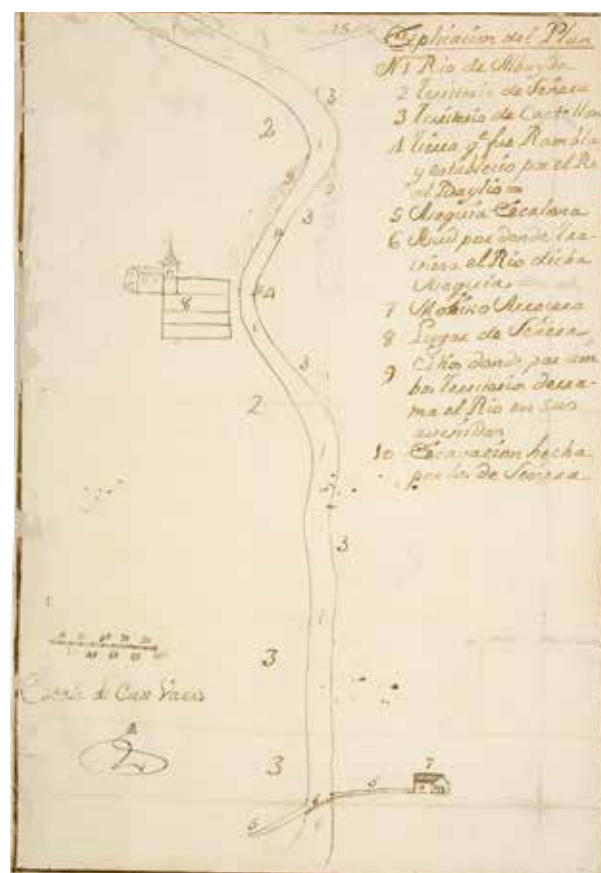
Este requisit condicionava completament la ubicació del molí: havia d'estar situat prop o, directament, sobre un curs d'aigua. Sense este flux constant o regular no es podia garantir un funcionament efectiu. Així, els molins s'instal·laven estratègicament al llarg de les riberes o aprofitant derivacions artificials com séquies o canals, que portaven l'aigua amb la força i el cabal necessaris.

El segon element clau és el camí. Tot molí necessitava un accés fàcil i transitable, perquè no sols calia portar la matèria prima fins al seu emplaçament, sinó que també s'havia de repartir la farina elaborada.

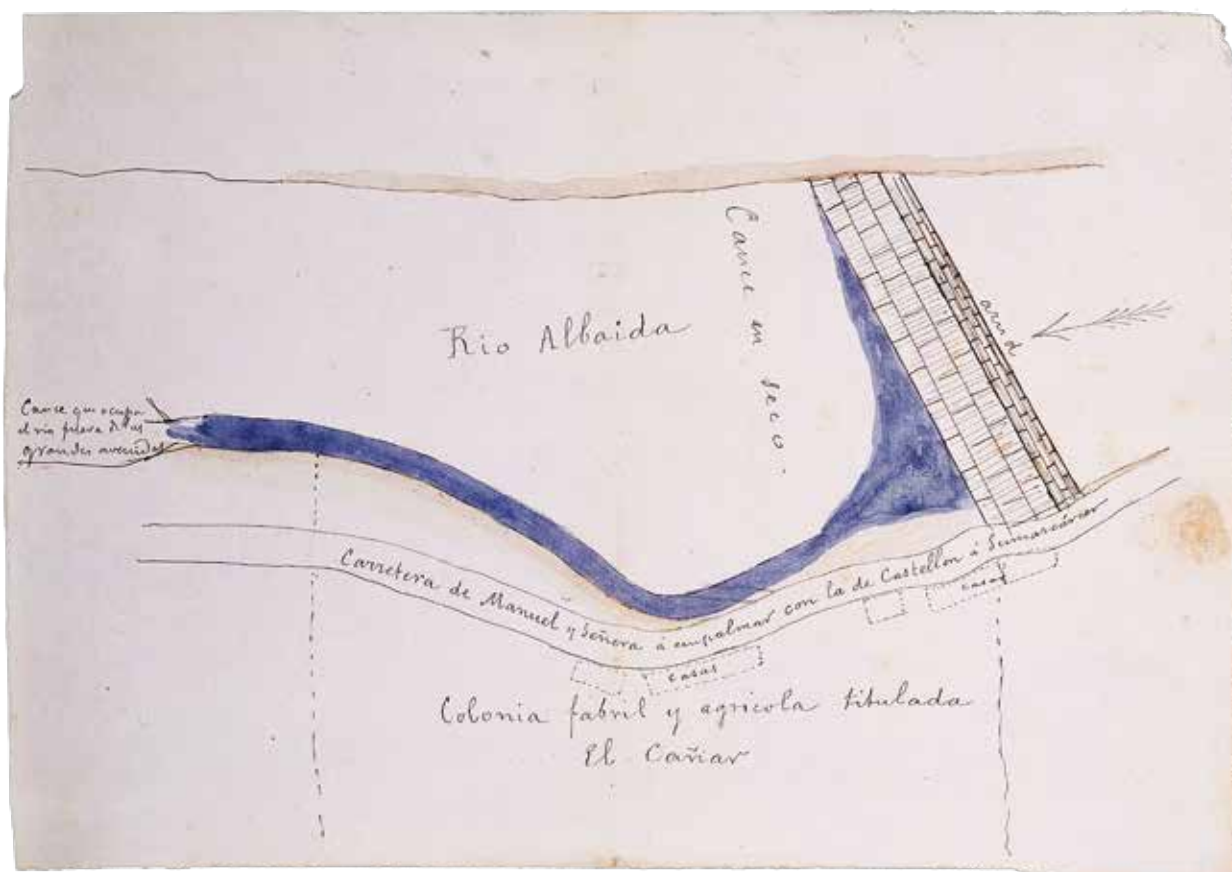
Això implicava sovint una xarxa de camins rurals ben definida que connectava els molins amb els camps de cultiu i amb els nuclis de població. El molí, per tant, no era mai un element aïllat, sinó que estava integrat en una xarxa viària.

Els molins de Castelló a l'edat mitjana

Els molins, a més de ser uns béns mobles quotidians del paisatge, formaven part del patrimoni reial

Plànol del 1780 en què apareix perfectament visible el molí del Canyar a la part inferior. En esta il·lustració, a més a més, podem veure per on solia eixir-se'n de mare el riu d'Albaida al seu pas per Senyera, com indica el número 9 (ARV).

Croquis del 1881. Dos anys després que els germans Moróder adquiriren el molí del Canyar, ja havien construït les cases de la colònia fabril. La indicació dels pobles cap on anava la carretera ens mostra que, estratègicament, el molí i la fàbrica estaven ben comunicats (ADPV).

o senyorial durant l'Antic Règim. Sovint eren objecte de donació o establiment per part dels reis a favor de nobles o ciutadans destacats, que els podien rebre bé com a premi pels seus serveis, bé com a forma per garantir el control del territori. Un exemple clar d'això el trobem en diverses donacions fetes pel rei Jaume I relacionades amb el molí de Castelló. Estes donacions estan recollides en el *Catálogo de la Corona de Aragón* de Jesús Ernesto Martínez Ferrando i ens oferixen una visió precisa de com es gestionaven estes propietats, tal com va deixar per escrit Martí Soro.

La primera donació, datada el 30 de juny de 1269, fa referència a la cessió d'una part del molí que posseïa un tal Pere Rosell a Castelló en favor de Ponç de Malferit, veí de Xàtiva. El document estipula que, a canvi, l'arrendatari havia de pagar un cens anual de set morabatins alfonsins (una moneda d'or del moment). Això mostra una fórmula molt habitual en l'època medieval: la cessió parcial d'un bé patrimonial amb una càrrega econòmica anual. L'altra donació que hem documentat d'esta època, datada el 27 de juny de 1276, fa referència a un dèbit de 800 sous reials a favor del mateix Ponç de Malferit, consignats sobre els rèdits (els ingressos) provinents de Castelló. Això evidencia que el molí, i probablement altres béns lligats al lloc, generaven beneficis econòmics importants.

Estes donacions no només són testimonis del valor material dels molins, sinó que també constaten

el seu paper com a instruments de poder, de negoci i de control del territori. L'existència de censos, pagaments i establiments perpetus ens parlen d'un sistema jurídic i econòmic complex, on el molí era més que una ferramenta productiva: era un actiu clau dins de l'estructura feudal i patrimonial del Regne de València.

Una altra fita destacada en la història molinera de Castelló ens porta a l'any 1273, quan el rei Jaume I fundà el convent de Santa Maria Magdalena a Alzira. Per tal de garantir la seua sostenibilitat econòmica, el monarca li atorgà diversos béns, entre ells diferents molins al riu d'Albaida, incloent-hi un situat a Castelló, a la partida de Rafelchover, dotat de tres moles i alimentat per la séquia d'Alzira. En aquell moment, Castelló encara estava sota la jurisdicció de Xàtiva, però ja començava a despuntar com a nucli amb personalitat pròpia.

Esta concessió fou, posteriorment, confirmada pel rei Jaume II, amb un privilegi reial atorgat a Saragossa el 24 de setembre de 1320. Tanmateix, les inundacions freqüents del riu Xúquer obligaren a traslladar el convent d'Alzira a Xàtiva, on adoptà el nom de Montsant. Amb este trasllat, es produí també la cessió dels drets dels molins en el nou emplaçament, sense que el patrimoni reial conservara cap dret sobre ells, un detall que reforça la independència jurídica i patrimonial de l'ordre religiosa respecte a la corona.

Evolució patrimonial i jurídica del molí de Castelló

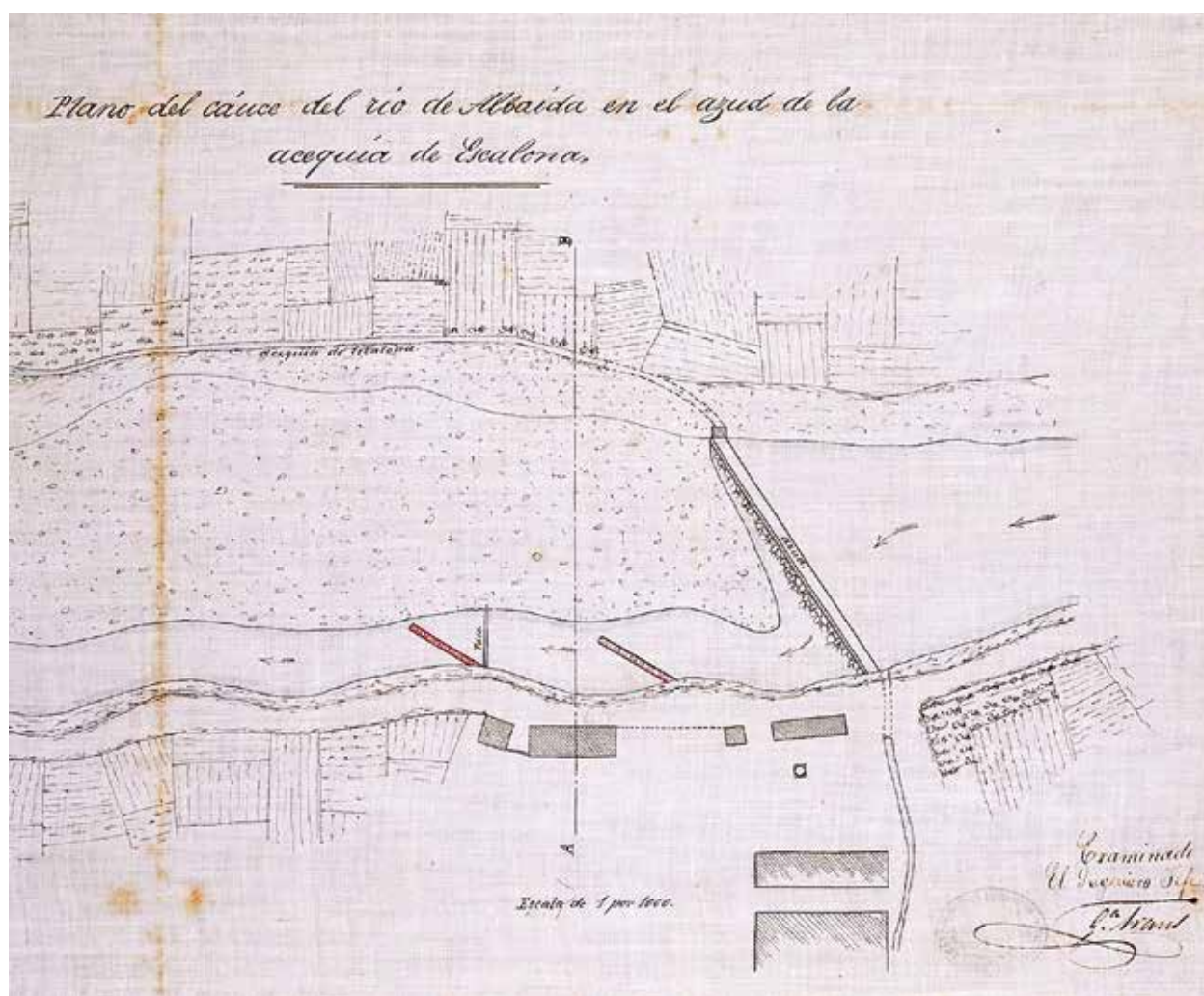
Amb el pas del temps, els molins, així com els forns, els colomers o la terra, no només foren reconeguts pel seu valor físic, sinó també pel seu caràcter funcional i econòmic. Esta condició donava lloc a una figura jurídica pròpia, que sovint transcendia el simple emplaçament territorial. En este sentit, Bernat Joan Bou ven el 3 de setembre de 1609 tots els molins que tenia al terme de Castelló a la Cort de la vila; estos molins eren el de Santa Bàrbara, el Vell i el Derrocat. Amb esta transacció, Joan Bou traspasa solament el domini útil als nous propietaris. L'endemà mateix, el 4 de setembre, el molí fou llogat davant Sebastià Monroig, amb escriptura autoritzada, donant validesa legal a la transmissió.

Uns anys més tard, el 4 de març de 1624, la vila de Castelló es declarava posseïdora del bé i reconeixia el domini útil mitjançant un capbreu, que no és sinó un document on el vassall reconeix davant el senyor les terres o els béns que treballa o explota. El document va acompanyat d'una sentència que recull una concepció jurídica d'allò més interessant: no és el terreny on s'assenta el molí el que determina la seua naturalesa, sinó la seua funció essencial. Així com passa

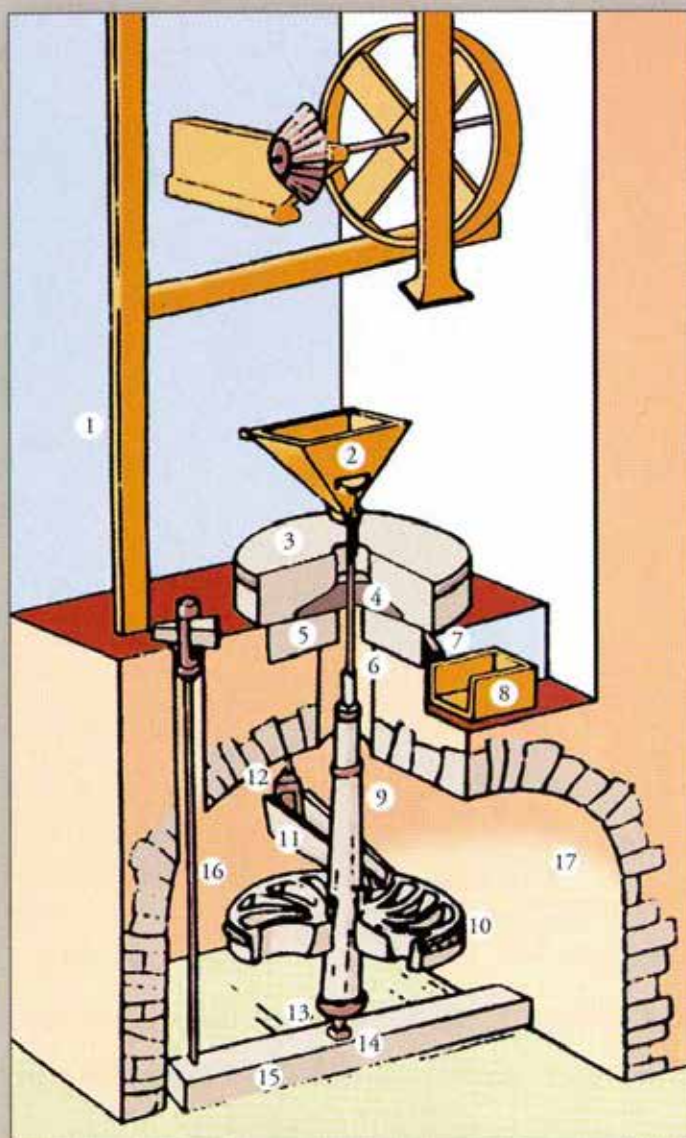
amb els forns o els colomers, l'activitat -i no el lloc físic- és la que justifica el seu valor i la seua condició jurídica. Encara que el molí es trasllade o canvie d'ubicació, continua sent, jurídicament i fiscalment, un molí. I encara més, el domini directe continuaria sent del rei encara que estiguera en un lloc diferent.

Esta interpretació, que reforça la idea de l'ús del molí com a element clau de la propietat i els drets que s'associen amb ell, es recupera el 24 de febrer de 1776 com a argument legal per part d'una nova requesta en què es torna a reclamar o defensar la titularitat o els drets.

D'altra banda, una referència molt clara i valuosa és la del 5 de setembre de 1609, quan Joan Baptista Visado, en qualitat de síndic del convent de Vallidigna i Montsant, actuant en nom de frare Honorat Ausina, president de Montsant, declara formalment la seua condició de senyors directes del molí fariner i arrosser situat al camí d'Alcocer, en terme de Castelló. L'acte de «lloguer i aprovació» de la hisenda dels molins als justícia i jurats de la vila -és a dir, al govern municipal- és testimoni pel notari Josep Casanova. En este document es reconeix també que han rebut els pagaments corresponents, consolidant així la validesa del tracte.

Plànol del 1891, on es veu clarament que els germans Moróder ja havien ampliat les seues instal·lacions de la colònia fabril (ADPV).

Les peces principals del mecanisme del molí són: la cabra (1), la gronsa (2), la mola volandera (3), la naïlla (4), la mola sotana (5), el coll-ferro (6), el farinal (7), la farnera (8), l'arbre (9), el rodet (10), la canal (11), la paleta (12), l'agulla (13), el dau (14), el banc (15), el templador (16) i la cacau (17).

Esquema d'un molí fariner

Els molins fariners tradicionals estaven fets d'una multitud de peces que, engranades, acomplien la funció de moldre el gra del blat per a fer farina (*Passeig pels molins d'aigua de la Safor*, 2001).

Els molins en el segle XVII

Sabem que, a partir de 1609, Castelló comptava amb dos molins en funcionament: el molí de Santa Bàrbara i el del camí d'Alcosser. Este últim, però, va anar quedant en desús degut al seu mal estat de conservació, que originà la construcció d'un nou molí en 1616, conegut com el Molí del Canyar, equipat amb quatre moles i mogut per l'aigua de la recentment creada séquia d'Escalona, que donava un impuls decisiu al regadiu i, per tant, a la producció agrícola.

La primera referència documental del molí del Canyar es troba en l'Arxiu de la Séquia Escalona i data del 6 d'agost del 1616. Es tracta d'una carta en què la Cort de Castelló demana una permuta del molí del

camí del Ràfol (Santa Bàrbara) per a reubicar-lo en la partida del Pla per uns suposats problemes:

El rei al lugarteniente marqués, primo mi lugarteniente i capitán general, nobles, magníficos e amados consejeros:

La villa nueva de Castellón me ha suplicado estos días, por medio de su sindico, la haga la merced de dalla la lizensia para mudar el molino que tiene en el camino del Ràfol, a la partida que llaman el Pla, que está cabe al río Albayda por ser, segun dize, perjudicial a la acequia nueva y a los regantes della el sitio que hoy tiene, como más en particular lo veréis por el traslado que aquí va de su memorial. Encargo i mando os que le veáis, i sobretudo lo que por el suplica, i lo demás que

se os ofrezca, me digáis lo que os pareciere por que lo mando proveer lo que más a mi servicio convenga. Dattum a San Lorenzo, a 6 de Agosto de 1616.

Fins a l'any 1664, només s'utilitzà este nou molí, mentre que la resta s'anaren deteriorant. L'augment de la producció agrícola, gràcies a l'extensió del reg, començava a posar en evidència la necessitat de tindre més capacitat molinera. En una sessió del Consell General –en data no conservada–, es reconeix esta mancança i s'autoritza a Domingo Navarro i els seus socis a construir un nou molí en un termini de sis mesos. Encara que no disposem de més informació documental directa d'esta obra, sabem que en 1682 Castelló ja comptava amb dos molins plenament operatius: el molí del Canyar i el nou molí de Santa Bàrbara; este últim de nova planta, amb capacitat per a tres moles.

La construcció de la séquia Escalona comportà avantatges i inconvenients per a Castelló. Per una banda, fou el motor impulsor de l'economia, però, per l'altra, un llast que condemnà la vila a contraure un fort endeutament. Des d'este moment, apareixen dos fets nous i significatius. Castelló, que es veu abocada a un concurs de creditors, no podia fer front als pagaments i es veu obligada a entregar els seus béns propis, entre ells els molins, que passen a ser administrats pels creditors. En conseqüència, els molins deixen d'arrendar-se en conjunt i passen a ser alquilats de manera individual a diferents moliners, una pràctica que reflectix la pèrdua de capacitat de gestió directa per part del municipi.

Esta situació es perllongà durant dècades -la documentació exacta no sempre ha sobreviscut- però ha quedat fixada en diversos indicis. Un d'ells és una referència de Martí Soro a una autorització, donada en 1616, per mudar el molí del Racó al Pla. El document de 1617, en canvi, és claríssim: l'arrendament puja de 150 a 530 lliures, un augment dràstic que, molt probablement, reflectix la posada en funcionament del nou molí.

Del molí a la indústria molinera

Amb l'arribada del segle XIX, la societat valenciana -i especialment l'entorn rural de la Ribera- comença a experimentar una transformació estructural: l'economia agrària tradicional es veu cada vegada més complementada per iniciatives manufactureres, i els antics enginys hidràulics, com els molins fariners, esdevenen colònies fabrils o centres productors d'electricitat.

A propòsit de l'electricitat, el nostre veí Vicent Climent va publicar un parell de treballs sobre l'arribada de l'electricitat a Castelló.¹ I ara tenim l'oportunitat,

que parlem de molins, per aportar una nova dada sobre el binomi que estem esmentant. En este cas, el molí de Santa Bàrbara generava electricitat en 1901:

Tengo el honor de manifestar a V. he a causa de haver desmontado la fábrica que para la producción de fluido eléctrico con destino al alumbrado de esa poblacion tenía montada en el molino de Santa Bárbara, enclavada en ese término municipal, por haber contratado el suministro de la energía eléctrica necesaria de la Central Eléctrica de Anna, el qual empezó este servicio el día 1 del corriente [...].²

És en este context que, l'1 de juny de 1879, els germans Moróder presenten un plànol i una memòria tècnica amb l'objectiu de modificar el canal de la Séquia Escalona a l'altura del molí del Canyar. L'objectiu era clar: augmentar el salt d'aigua per tal d'instal·lar una fàbrica de paper, aprofitant al màxim l'energia hidràulica disponible.

Esta proposta fou autoritzada prèviament per la Junta General el 26 de gener de 1879 en una decisió que mostra no només la voluntat de modernització, sinó també una manera d'adaptar els recursos disponibles. Així doncs, el molí del Canyar -actiu des de 1616- mudà la seua funció agrícola tradicional cap a un ús industrial, incorporant-se de ple al circuit protoindustrial valencià.

El projecte dels germans Moróder donarà lloc, amb el pas dels anys, a una instal·lació coneguda com la fàbrica La Papelera Española S.A., encara hui recordada pels castelloners. Es tracta d'un cas paradigmàtic de reutilització d'infraestructura hidràulica tradicional per a nous usos industrials, en un moment en què la confluència entre tecnologia, territori i patrimoni marca les dinàmiques de canvi. ■

1 José Vicente Climent Vila (2023): «Que venga la llum. Els precedents de l'enllumenat elèctric a Castelló», *Llibre de festes de 2023*, pp. 49-51; «L'arribada de l'enllumenat elèctric a Castelló», *El Síndic*, núm 2, pp. 24-32.

2 AHMC, Correspondència, 1901.

La fàbrica de paper de Castelló

en els primers anys del segle XX

Rubén Galera Hernández

Els germans José i Ricardo Moróder Peiró, veïns de València, constituïren la companyia mercantil Moróder Hermanos en 1867. La família posseïa nombroses finques urbanes i magatzems, però la seua principal activitat girava al voltant de la colònia fabril de mistos de fusta que tenien a Alfara del Patriarca, la qual donava faena, en la segona dècada del segle XX, a 625 dones i 100 hòmens. Federico Verdet Gómez, l'especialista en la indústria valenciana que ha estudiat l'activitat industrial dels Moróder, afirma que l'obertura de la fàbrica del Canyar de Castelló responia a les necessitats de l'establiment d'Alfara.¹ És a dir, la guarnia de cartó i paper per a elaborar les caixetes de mistos. El que desconeixiem encara és que de Castelló eixia el cartó de les caixes de mistos El Globo i El Dado, marques patentades per la família Moróder a partir del 1870 i que actualment són, a més d'una delícia, un objecte d'art per a col·leccionistes, com podreu vore en les imatges d'este article.

Amb l'adquisició del molí del Canyar i de seixanta-set fanecades contigües en 1879, els germans Moróder aconseguiren el terreny suficient per a alçar una colònia fabril en 1880, i construir catorze cases per als treballadors i un edifici d'ús col·lectiu en 1881 a la vora del riu d'Albaida a Castelló. La fàbrica de paper del Canyar acomplia, segons Vicent Ribes Iborra, una sèrie de característiques que l'emparentaven amb altres establiments d'este tipus: era una propietat familiar; les exempcions fiscals presents en les lleis espanyoles de mitjans del segle XIX (1855 i 1866) afavoriren la inversió de capital en indústria; la confluència hidrogràfica de la Séquia Escalona i el riu d'Albaida era crucial per a tindre la força motriu necessària i per desfer-se de les deixalles; les possibi-

litats de mecanització gràcies al combustible natural dels canyots que alimentaven la màquina de vapor era important i, finalment, l'aïllament rural permetia una certa estabilitat entre els obrers i els patrons, que sovint no s'aconseguia en altres llocs més poblats o industrialitzats, com ara a la rodalia de València.²

La fàbrica i el riu, una relació accidentada

La relació històrica entre la fàbrica i el riu d'Albaida no ha sigut precisament de simbiosi o benefici mutu. Les eixides de mare més extremes han fet, en alguna ocasió, que l'activitat fabril s'haguera d'interrompre i que els seus treballadors hagueren d'abandonar la fàbrica i les cases davant el perill que corrien de ser arrossegats per l'aigua. La riuada del 30 d'octubre del 1923, per exemple, va obligar els treballadors i les seues famílies a refugiar-se en la Utxera perquè l'aigua estava a tocar de les cases; altres operaris decidiren creuar en pont del riu d'Albaida uns minuts abans que el pont fora assolat pel corrent. Malgrat això, el que més maldecaps ha produït al veïnat de Castelló és que s'abocaren al riu les deixalles de la fàbrica en èpoques de sequera.

Els depòsits de draps de la fàbrica es van incendiar diverses vegades en vora cinc anys. I la darrera, a les portes de la primavera del 1910, possiblement va ser el detonant perquè la direcció de la fàbrica prenguera la determinació de llançar al riu els sobrants, que fins aleshores es cremaven i produïen tants perjudicis en les instal·lacions i la producció. No podem parlar de delicte medioambiental perquè a l'època no hi havia esta consciència ni preocupació. Però sí que començava a

1 Federico Verdet Gómez (2016): «La industria papelera de la Ribera del Xúquer», *De la paraula a la sociabilitat: Associacionisme i moviment obrer a la Ribera del Xúquer (Actes de la XIV Assemblea d'Història de la Ribera)*, edició coordinada per Salvador Comes Hernández i Raül Añó Bressó, p. 310.

2 Vicent Ribes Iborra (1996): *Històries de Castelló*, Ajuntament de Castelló, p. 129-134.

Les caixetes de mistos que elaborava la societat Hermanos Moróder tenien una fototípia (una estampeta) en el dors que es retallava i es col·leccionava en àlbums. Esta recorda la figura de José María Muñoz, un home ric que va ajudar econòmicament els afectats per les inundacions del 1879 de Múrcia i del Baix Segura. (Todocolección)

haver-hi, en canvi, una mentalitat més responsable sobre la salut pública.

L'anomenat higienisme va fer que Castelló construïra llavadors públics (1901-1905) i un mercat gran d'estil modernista, tancat però ventilat (1928). Tots ells es van instal·lar als afores del poble per a evitar infeccions i malalties. És a dir, que hi havia una gran consciència sobre la salubritat i d'esta manera s'han d'entendre les queixes sobre els vessaments de la fàbrica. En este sentit trobem que diversos particulars de Castelló van demanar al governador de la província en 1910 que «impida que los residuos [...] vayan a parar al río por entender nuestros comunicantes que constituye un foco de infección al encharcarse en el cauce del Júcar [es referia a l'Albaida]».

Afig el periòdic que, a pesar dels nombrosos requeriments fets a les autoritats locals i a la Junta de Sanitat, no s'havia pogut aconseguir res. Els primers a patir les conseqüències d'esta pràctica van ser els mateixos treballadors que vivien en la colònia fabril. Per tal de solucionar-ho, es va demanar a l'Alcaldia «que haga desaparecer las charcas pestilentes que forman los antiguos brazos del valladar, pues constituyen un peligroso foco de infección, que tiene alarmados a los vecinos de aquella barriada».³ Anteriorment, en agost d'aquell any, els dirigents s'havien compromés a fer les obres de sanejament que els tècnics aconsellaren, a pesar que feia molts anys que abocaven l'aigua al riu sense que ningú es queixara per això. La por a una epidèmia de còlera encara subjeia en el record de les persones.⁴

Però l'aigua residual de la fàbrica va ser un pro-

blema persistent. El corresponsal de Castelló en el periòdic *Las Provincias* arremeté durament contra els germans Moróder en 1927 perquè el poble «se halla amenazado, con peligro serio, en la salud de sus vecinos» per una «historia vieja y de todos conocida», la qual «vierte sus aguas sobrante al cauce público del río Albaida». L'aigua que abocaven, com feia quatre anys, provenia del «lavado de trapos y soluciones para el tratamiento del mismo, conteniendo en suspensión materias químicas y orgánicas». La resta de l'article conté qüestions que ja hem comentat: olors desagradables i insalubritat.⁵

Una epidèmia local de tifus

Diu el *Diccionari Normatiu Valencià* que el tifus és una «malaltia infecciosa greu que produïx febra alta, deliri o prostració, aparició de crostes negres en la boca i a vegades presència de taques puntejades en la pell». O siga, que és una malaltia que devia preocupar seriosament les autoritats sanitàries de qualsevol poble on hi haguera un brot epidèmic. Així és com es devien sentir a Castelló davant una epidèmia sobtada d'esta malaltia bacteriana que va aparèixer en ple mes d'agost de 1923.

El 18 d'aquell mes, l'inspector provincial de Sanitat, amb el propòsit d'analitzar «la intensidad y la extensión de la epidemia existente, su naturaleza, su posible origen y medios para aminorar sus estragos», va visitar el nostre poble perquè havien aparegut súbitament tres punts d'infecció que havien causat 23 malalts de

3 *El Pueblo*, 10 de setembre de 1910.

4 Federico Verdet Gómez, *op. cit.*, p. 311.

5 *Las Provincias*, 14 d'agost de 1927.

El Gremio de Fabricantes de Fósforos de España va dissenyar un ampli ventall de fototípies temàtiques (monarquia, humor, escriptors, personatges coetanis, etc.) que es col·leccionaven en àlbums com si foren cromos. Esta sèrie extraordinària és la portada de l'àlbum que recollia la biografia de Miguel de Cervantes i alguns passatges d'*El Quixot*. (Biblioteca Nacional de España)

tifus i dos defuncions en només quaranta-huit hores. Per tal d'esbrinar el possible focus, l'inspector va recórrer el poble i es va detenir en el pou d'abastiment d'aigua general, en pous domèstics i en la fàbrica de paper «del señor Moróder, que vierte sus aguas residuales en el río Albaida a un kilómetro y medio de la población». El redactor del periòdic *El Pueblo* es permet valorar que «desde luego, esta fábrica no ha podido ni puede ser origen de la enfermedad reinante», sense dir-ne per què, ni tampoc el pou general d'abastiment d'aigua perquè les analítiques recents no mostraven cap contaminació de microbis. Atribuïa l'origen de la infecció a la «perniciosa costumbre que tiene gran parte del vecindario de beber agua de los pozos domésticos, que por estar situados al lado de pozos negros, cuadras, estercoleros, retretes primitivos, etc., estan seguramente contaminados». Mentre s'esperaven el resultat de l'anàlisi de l'aigua de quatre pous, s'anava a vacunar les persones que cuidaven els malalts.⁶

El corresponsal de *Las Provincias* no era del mateix parer que el seu homòleg i, per a ell, la fàbrica sí que tenia molt a vore amb l'epidèmia que estava assolant Castelló. El denunciante anònim posa de manifest que la neteja de les cases no contrarestarà l'existència de diversos focus i que les provisions que orde-

nà l'inspector de Sanitat resultaren tindre poc efecte per a la salut dels castellonencs. En conseqüència, el mateix corresponsal donà algunes recomanacions a la població per intentar tallar de soca-rel l'epidèmia, localitzar els possibles focus del seu origen i cita els noms de diverses societats, entre d'altres, a les qual acusa d'aboca deixalles a les séquies del poble. Segons l'opinió d'este anònim:

Es notorio que exceptuando la vacunación no se han adoptado otras medidas, y así continúan las aguas residuales de la fábrica de papel de señores Moróder, encharcadas y putrefactas a menos de trescientos metros de la población. De la charca emana un olor insoportable que se percibe en toda la población, sobre todo en las noches de calma o viento favorable. ¿Podrá nadie sostener que este hedor no es perjudicial para estos vecinos? Nosotros condenaríamos a quien tal afirme a disfrutar este delicioso aroma por espacio de cinco minutos.

En la denuncia se fa referència a «los trapos viejos que se emplean en la fabricación del papel y cartón», els quals «se almacenan en el interior del pueblo, sin escrúpulo alguno, pues dicen han sido previamente desinfectados, sin que sepamos quién».⁷

6 *El Pueblo*, 18 d'agost de 1923.

7 *Las Provincias*, 5 de setembre 1923.

Els àlbums recullen moltes temàtiques sobre els clíxers masculistes de l'època, però també apareixien sèries de fototípies de dones famoses, com ara les actrius europees de finals del segle XIX com les que veieu en la imatge. (Biblioteca Nacional de España)

La fàbrica en els anys de la II República Espanyola. El vot del poble

La fàbrica de paper dels germans Moróder va passar a ser propietat de l'empresa Papelera Española des de 1930 i constituïa la principal activitat industrial de Castelló i Senyera. Era tal la seua envergadura ocupacional que en les seues instal·lacions treballaven vora 300 persones. I estos treballadors, en una època marcada per profunds canvis socials, podien ser influenciats per una determinada ideologia política davant les primeres eleccions de la II República.

La vespra de les Eleccions Generals del 12 d'abril de 1931, el corresponsal del periòdic *El Pueblo* anunciava que a Castelló «empezaron ya las maquinaciones caciquiles con el fin de lograr que el pueblo vote los candidatos monárquicos». I posava dos noms sobre la taula en qui eren, segons la seua opinió, els responsables: l'alcalde i el president de Séquia Escalona, entre d'altres. Segons ell, el poble era antidinàstic i s'havien «recorrido a medios tan vergonzosos como

pedir al señor Moróder –propietario de una fábrica de papel en la que trabajan trescientos obreros- imponga coactivamente, con amenaza de despido, la candidatura monárquica a sus trabajadores». Les paraules que seguix relatant el redactor, sobre la voluntat del poble de Castelló, són un alegat en pro del concepte de llibertat del proletariat d'aquells anys:

Nadie creyó que el señor Moróder se prestara a servir intereses de determinados individuos, pero ante el caso presente los obreros de Villanueva de Castellón están dispuestos a demostrar al señor Moróder y a todos los caciques, que por encima de unos míseros jornales está la dignidad ciudadana de un pueblo que quiere ser libre y lo será, pues mañana, haciendo caso omiso de los eternos caciques, de los patronos explotadores y de las autoridades sin fuerza moral, los obreros republicanos y todos los hombres de conciencia de nuestro pueblo votarán la candidatura republicana obrera y de manera contundente evitarán la coacciones de los que pretendan cambiar la voluntad republicana de Villanueva de Castellón.⁸

8 *El Pueblo*, 11 d'abril de 1931.

Llom d'una de les caixetes de mistos amb el nom del germans Moróder, el paper de la qual va ser confeccionat a Castelló.

La labor social de la fàbrica

Una de les metodologies que va implantar el sistema educatiu espanyol en els anys de la República fou un canvi radical en la concepció de la dicotomia de l'ensenyament-aprenentatge. Els xiquets i les xiquetes, així, començaven a estar en el centre de l'aprenentatge i es promovien eixides dels centres educatius per entendre *in situ* el món que els envoltava.

La fàbrica dels Moróder es va anar adaptar als nous corrents educatius i s'obrí a rebre visites per mostrar les seues instal·lacions. Amb motiu de la celebració del Dia Infantil del 7 de març de 1933, diverses escoles del districte d'Alberic i de Carcaixent es va organitzar per a visitar el nostre poble i la fàbrica. L'Ajuntament de Castelló, per la seua banda, es va comprometre a organitzar «actos para que la grey infantil se lleve un grato recuerdo».⁹ En relació amb esta trobada, Ramon Vicent (2000: 115-117) va traure a la llum que la va organitzar l'Associació de Mestres de Primera Ensenyança del districte. L'acte, una jornada lúdica en què es congregaren en el nostre poble vora 2000 xiquets, tenia per finalitat el foment de la cultura, la confraternització i l'estretiment de llaços entre els pobles limítrofs de Castelló.

En els anys de la República –ni abans– no hi havia una seguretat social tal com la concebem ara. Algunes associacions i sindicats, com a molt, es preocupaven per auxiliar econòmicament els jornalers en cas de baixa i desocupació prolongada amb recursos propis o de la comunitat de veïns. Sembla que el Consell Local de Primera Ensenyança recaptava diners «en vista del paro forzoso [...] para socorrer los obreros que se hallaban en tal situación, dándoles bonos para canjearlos por comestibles». En 1934 s'havia estipulat un donatiu de 0,25 pessetes per fanecada a sufragar pels terratinents, que al remat eren els que demandaven jornalers per a treballar al camp, però molts d'ells no s'implicaren en la causa, i per això el redactor de *Cultura* considerava «vergonzoso de que algunos de los primeros terratenientes de este término, como se trata de un reparto voluntario, se hayan

negado rotundamente a pagar los recibos girados por dicho concepto». Traiem a col·lació este assumpte de la protoseguretat social perquè el patró de la fàbrica Moróder va ser un dels que va aportar 100 pessetes d'un total de 778 que se'n van recaptar en el mes de març. Dos mesos després va matindre la mateixa quota de participació, en què l'aportació del conjunt de propietaris (terratinents?) ascendia a 2556,52 pessetes d'un total de 3137,87.

L'escola del barri del Canyar havia sigut una reivindicació del Consell Local de Primera Ensenyança. Emprant les pàgines de *Cultura*, havia llançat diversos dards als propietaris de la fàbrica perquè fundaren una escola per als treballadors que vivien en la seua colònia. Encara que la competència de les escoles era de l'Ajuntament, el Consell Local esperava que el propietari de la fàbrica facilitaren una aula on els xiquets i les xiquetes pogueren rebre docència.¹⁰ Doncs bé, no sabem des de quan existia eixa petició, però sí que en juny de 1934

ya está elegido el local donde ha de instalarse la Escuela Nacional, recientemente creada para el barrio El Cañar, y dentro de pocos días estará ya dotada del material necesario para que la Inspección Provincial de Primera Enseñanza jire la oportuna visita y la dé como creada definitivamente.

Ha de agradecerse la intervención del señor Moróder que ha dado toda clase de facilidades para la instalación de dicha escuela, mejora ésta que redundará en beneficio de los obreros que allí habitan.¹¹

L'esperat vistiplau de l'inspector es produí el 14 d'abril i, en acabant de l'estiu, les autoritats de l'Ajuntament, del Consell Local de Primera Ensenyança, els mestres i el veïnat del Canyar, celebraren aquella fita amb un dinar. S'hi pronunciaren diverses conferències i es posà èmfasi en què Castelló havia passat de quatre a catorze escoles en un termini de quatre anys (1931-1934). José Alapont, en nom dels obrers de la colònia fabril, mostrà l'agraïment del barri per l'obertura de l'escola.¹²

9 *El Dia*, 7 de març de 1933.

10 Ramon Vicent Isern (2000): *L'escola a Castelló durant la IIª República (1931-1939)*, Ajuntament de Castelló, p. 87-88.

11 *Cultura*, 1 de juliol de 1934.

12 Ramon Vicent Isern, *op. cit.*, p. 88.

El Dado i El Globo foren les dos marques de mistos patentades de la societat Hermanos Moróder. De Castelló era el cartó amb què es feien les caixetes en la fàbrica d'Alfara del Patriarca a finals del segle XIX i els primers anys del XX. Ací tenim una mostra de les il·lustracions de les caixetes, on figura el cognom en cada una d'elles.

Una fake news del 1935

Un rumor greu va anar corrent de boca a orella en 1935 sobre el tancament, permanent i imminent, de la fàbrica dels germans Moróder. Per raons òbvies, desenes de famílies de Senyera i Castelló es preocuparen perquè es podien quedar sense treball. Aleshores, la fàbrica pertanyia a Ricardo Moróder Gómez des del 1931 i donava faena a tres-centes persones. Després de les eleccions de maig del 1931, l'empresa canvià de propietaris i passà a denominar-se Sociedad de Papeleros El Cañar, aleshores presidida per José Perales. En 1934 la paperera de Castelló formava part de la Papelera del Grao CA, la qual depenia, alhora, de la Papelera Española S. A.¹³

El 24 de febrer apareixia en les pàgines de *Cultura* la notícia «Sobre un rumor grave», en què el redactor arreplegava i feia extensible el que li havien contat del tema; o siga, «que se decía que se iba a clausurar la fábrica de papel que en *El Cañar*, de este término, poseen los señores Moróder». Diu el redactor que en el número anterior del periòdic ja se n'havia fet esment, per això una «persona que nos merece entero crédito y confianza y que pudiera estar interesada en el asunto, nos ha requerido para que rectifiquemos la noticia por no ser cierto según ella, pero no obstante, se estaban haciendo gestiones para la venta».

Efectivament, el periòdic rectificà, però els mateixos operaris de la fàbrica haurien explicat que: ja

estava venuda, l'inventari es faria el 28 de febrer del 1935 i s'havia proposat traslladar els treballadors a la fàbrica del Grau. No obstant això, altres intentaren esbrinar que hi havia de cert i fals sobre l'assumpte sense tindre massa sort. Pareix que darrere de la bola estava el fet que «mientras se está combatiendo por todos los medios el paro obrero, aquí está paralizada parte de la maquinaria, según se dice, por exigencias de alguien a quien interesa». Al cap i a la fi, ningú volia que la paperera abaixara la persiana perquè «allo equivaldria a aumentar la confusión y desorden que reina en este momento». Així que, si no es tancava, «procuraremos, dentro cada uno de nuestra esfera, estimular la producción».¹⁴

El poble de Castelló continuà estimulant la producció de la fàbrica fins als inicis dels anys huitanta, quan les bobines de paper deixaren de rodar definitivament. Les cases dels treballadors s'anaren abandonant a poc a poc fins que el Canyar de Castelló apagà la seua veu i el devenir del temps ens ha deixat un magnífic conjunt arquitectònic i la memòria oral i documental d'uns dels barris més dinàmics del nostre poble. ■

13 Federico Verdet Gómez, *op. cit.*, p. 314.

14 *Cultura*, 24 de febrer de 1935.

Viure i treballar en la fàbrica (1953-1973)

Fernando Bueno Alandes

En la fàbrica de paper ha treballat molta gent de Castelló i de Senyera, però també d'altres parts d'Espanya. La història dels treballadors que van vindre als anys 40 del segle passat no és tan coneguda, per això Fernando Bueno Alandes ens explicarà en este magnífic retrat memorialístic els orígens de la seua família. Però, sobretot, ens parlarà dels anys de la seua joventut com a veí i treballador en la fàbrica, sent ell, hui en dia, un dels pocs testimonis que ho pot fer des d'esta doble perspectiva.

La família

Ma mare, Maria Alandes Codina († 1984), era natural de Castelló, de la família dels Arrapaos. A mon pare li deien Fernando Bueno Concejo († 1993). Era val·lisoletà, d'un poble que es diu Palazuelo de Vedija, que està dins del terme de Medina de Rioseco, camí de la província de Palència. Els primers mesos d'estar en el poble, quan va vindre, mon pare dormia en la carretera, en la casa dels Coixinets, que li llogaren una habitació. Després va canviar i va conèixer a ma mare.

Mon pare va aterrar a Castelló després de la guerra civil; va vindre com a cavaller mutilat de guerra. Ell i diverses persones més, entre les quals hi havia un gal·lec i un argentí de la Pampa que vivia a Burgos, que es deia Ignacio Peziña (el Gaucho), vinguérem al poble. Altres que vingueren a Castelló foren el senyor Amadeo Rodríguez, Manolo Maceiras i Emeterio Martín Torres (el Polero). Tots ells eren també mutilats. El govern d'aleshores gratifica els militars donant-los faena. L'única compensació econòmica que rebia era per la medalla al mèrit, per la qual li donaven 1100 pessetes a l'any.

A mon pare i uns quants amics els tragueren del cine, els pujaren en un camionet i els enviaren a la guerra obligats. Tenia només 18 anys. Vull dir que en aquella època no es triava en quin bàndol havies de combatre, així que per obligació anaven on els digueren. Va passar tota la guerra entre Ceuta i Melilla. I

va vindre a la península en un tàbor de regulars, en companyia dels marroquins. En la batalla de l'Ebre el feriren. Tenia un tir en la monyica, un en el muscle i un altre en l'estómac; és a dir, havia rebut diversos tirs i, encara com, es va recuperar del tot i va fer vida normal. En acabar la guerra, els enviaren ací, a treballar en La Papelera Española.

Els mutilats que va vindre en la mateixa condició que mon pare treballaren en la porteria i feien tres torns: matí, vesprada i nit. Es dedicaven a controlar l'entrada i l'eixida del personal. Entre altres coses,

Anys 70. Enmig, mon pare, Fernando Bueno Concejo. Els xics dels costats són dos familiars de Valladolid. Solien visitar-nos a l'estiu i aprofitaven per a anar a la platja a prendre el bany.

Finals dels anys 70. Les famílies Alandes-Martorell i Alandes-Codina, amb uns amics polacs que passaven tres mesos en Villa Alandes, la casa de la trilladora. En la part inferior, al centre, apareixen Maria Alandes Codina junt amb els seus fills Fernando i Bernardo Bueno Alandes.

també vigilaven les dos habitacions on els treballadors i treballadores guardaven les bicicletes, ja que als anys quaranta i cinquanta hi havia encara pocs cotxes. Ho recorde molt bé perquè quan érem xiquets ens dedicàvem a fer la punyeta als porters.

Abans de viure en la fàbrica, primer vivíem en la trilladora de mon tio Roberto Alandes, fins que vaig tindre 6 o 7 anys. En la trilladora hi havia tres vivendes: en una vivia la meua família, en una altra la cunyada de Roberto Alandes, Amàlia, i en la tercera crec que era mon tio Vicente. I fora, en el pati de la trilladora, on estava l'era, n'hi havia una altra casa on vivien Paco, Juan i Pepe Català, que fa anys tenien La Mena; i Juan José Aràndiga i Aguilar també. Mon pare, a part de treballar en la fàbrica de porter, feia hores extra en la trilladora com a capatàs fins al setembre, que es trillava l'arròs. Trillar era batre, o siga, separar el gra de la palla de l'arròs. Després s'assecava i, finalment, els propietaris se l'emportaven i el guardaven en sa casa. En aquells anys, finals dels cinquanta i primers dels seixanta, l'administrador general de la trilladora era Paco Ribes, que tenien un estanc en la plaça. Venia molta gent d'Albacete a fer la temporada de l'arròs, així com altra gent se n'anava a França a fer la verema. Jo, sent encara un xiquet, anava a l'ensacadora a carregar carros d'arròs i els portava a l'era. No oblidaré mai com picava la polseta

de l'ensacadora. Mon pare, abans de començar, ens revisava perquè portàrem pantalons curts i anàrem sense camisa. L'amo de la trilladora estava emparentat amb una germana de ma mare.

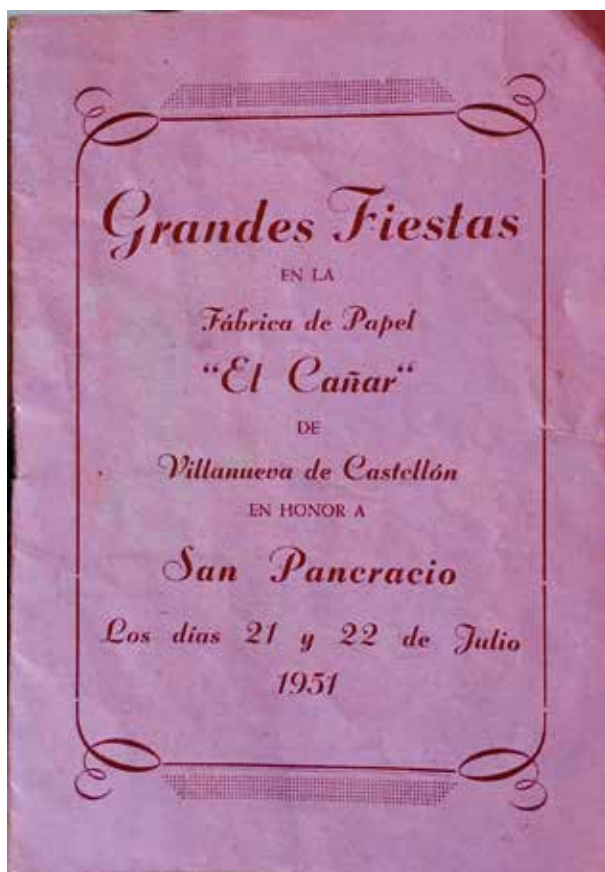
Una anècdota sobre mon pare és que tenia molt mala llet. En el seu poble li deien de malnom el Gato Rojo. Quan ell era un xiquet, al seu poble de Valladolid, com ací, la gent tenia molts animals de corral en casa. Però també hi havia moltes raboses, que es menjaven les gallines. Per a acabar amb aquell problema, els ajuntaments fomentaven la caça de raboses amb una compensació econòmica per cada rabosa que es caçava. Però què va passar: que de les raboses passaren als gats. Un dia portava un sac ple de gats i un d'ells estava viu. Quan van deixar els animals davant de l'ajuntament, el gat roig, que estava viu, va eixir fet un bou i va mamprendre mon pare per davant i li va fer l'esquena a banderes. I d'ahí ja se li va quedar el malnom del Gato Rojo.

Escola, gamberrades, jocs i festeig

En la colònia de la fàbrica vivien al voltant de quaranta famílies. L'escola tenia la particularitat que anaven xiquets i xiquetes junts, quan en les altres escoles públiques això estava prohibit. Els xiquets de les famílies de les cases disseminades de la Utxera, com ara els germans Antonio, Aurèlia i Pepe Fayos Garcia, també anaven a l'escola de la fàbrica. En els anys seixanta només teníem un mestre, el senyor José María Albert, l'avi de Guillermo del Bar de Tapes, que també feia classes de repàs en la casa del poble. En l'escola hi havia un menjador on dinàvem al migdia el menjar que portàvem en un tàper. El mestre se n'anava a casa i Carmen López o Purín Martí es quedava al càrrec dels xiquets que romanien en l'aula al migdia. En el mateix lloc féiem el Mayo, que era una cançó que cantàvem i que parlava de les flors i de la Mare de Déu, a la qual li posaven les flors. En la mateixa aula rebíem la doctrina per a poder fer la comunió, que la feien a l'església de Castelló.

Quan féiem fugina d'escola, ens amagàvem darrere de les palleres. Els cinc o sis de sempre, agarràvem un paquet de Celtes curt, sense *boquilla*, o Peninsulars, i passàvem el matí fumant. Però els nostres pares no s'encantaven: venien on sabien que estàvem i a carxots ens enviàvem cap a escola. Fora qui fora, un pare era el pare de tots. Ara em ve a la ment que, en el poble, he fet mil i tantes gamberrades. Pepe Sanz, que era mestre i alcalde, sempre em preguntava a mi què sabia jo del que havia passat en el poble. Em tenien fixtat, encara que no ho haguera fet jo. I mon pare igual: si anava trist a casa, de seguida endevinava, mirant-me, que havia fet alguna cosa; i si anava massa content, per a dissimular-ho, també. A base de garrot ens espavilàvem.

En la fàbrica no hem patit mai de res. És més, teníem la llum i l'aigua debades. És de veres que la 'selva' la teníem allí baix, al riu, on els veïns de Senyera treien gallines i ànecs a pasturar. Però mira, sent jovenets teníem la picardia d'anar a agarrar alguns

Les festes del barri del Canyar sempre han sigut conegudes a Castelló per ser molt participatives (Arxiu de F. Xavier Martí i Juan)

ous sense que els amos ho saberen. Teníem males bregues amb els de Senyera! En aquella època el riu només duia un filet d'aigua i els de Senyera deixaven anar els ànecs i es despreocupaven. I els animalets, clar!, anaven navegant. Com els véiem tots els dies des de la fàbrica, ho teníem tot controlat i sabíem a on s'ajocaven i a quines hores. Aixina que de quan en quan els agarràvem alguns ous, però no tots. Quan els hòmens i les dones de Senyera anaven a arreplegar-los -encara que moltes voltes els xiulaven, però els animalets feien un cas com un cabàs- i veien que només n'hi havia tres ous es tiraven les mans al cap! N'hem fet de totes les classes en la fàbrica.

De xiquets, jugàvem a tirar-nos pedres, a la trompa i a l'escampilla. A l'escampilla es posaven els jugadors en cercle i es feia un rogle enmig. Cada u tenia una vara. I el contrincant li pegava en la pala i l'amo eixia corrent a buscar-la. Mentres anava i venia, els altres del rogle rascàvem en terra per a fer un forat i enterrar la vara. Si el que havia anat a arreplegar la vara no arribava a temps, havia d'agarrar la vara en la boca i s'embrutava tot de terra. Eren jocs tots malèvols...

Quant al festeig, no recorde que hi haguera un costum de festejar diferent del poble. Quan jo vaig començar a festejar amb la meua dona, Julia Castells Muñoz, ens mudàvem i anàvem al poble, però sempre amb carabina. Antigament, els pares no deixaven

que les parelles anaren a soles fins que estigueren casades. Aixina que sempre portaven algun cunyat o una germana per a anar a passejar, o la criada. Això es deia carabina. A la meua dona i a mi ens acompanyava la meua cunyada. En estiu solíem estar al carrer xarrant. En el poble, els amics del nóvio, per donar a conèixer el festeig, feien l'enramada: pintaven una línia de calç que anava d'una casa a l'altra dels nòvios. Com en la paperera era curt el camí, no solien fer-ho. En el poble va durar fins que començaren a pintar fonts i ho van prohibir.

Servicis

Com he dit fa un moment, en la fàbrica no ens faltava de res. En el tema dels servicis, el senyor Salvador Perepérez venia a dur-nos tots els dies les llimonades, el gel, entre d'altres, mentre no teníem la botiga. I encara venien un parell de furgones a vendre roba. Després van fer la botiga, que la portava el senyor Vicente Pérez i la seua dona, Rafaela Llorenç. Era la botiga del *fio*, perquè en aquella època es fiava el pago. Vull dir que hi havia molta confiança entre les persones.

Durant molts anys, Antonio Barberà (Granaïnes) portava el pa al veïnat en una furgoneta, però estant jo allí van tornar a obrir el forn (el primer el van obrir Joaquín Català i Elvira). Es coneix que havia de portar tant de pa, que va demanar permís per muntar-lo, i ho va fer. Estava al final de la fàbrica, just enfront de la séquia. Per ubicar-ho millor, la colònia tenia les mateixes cases que estan ara. A continuació hi havia una font, la frontera de la fusteria, un tros de solar on no hi havia res, quatre o cinc corrals i al final, a la dreta, habilitaren una parcel·la on feren mitja nau i muntaren el forn. No recorde bé si era morú o no.

Per a visitar el metge, anàvem al poble a casa don José Alapont i, després, a don Francisco González López. Quan feia falta, venien a la fàbrica i els practicants don Pepito Roig i don Joaquín també; és a dir, que teníem el mateix servici que al poble.

La fàbrica, productora

La fàbrica era productora i manipuladora. Tota la plantilla era de Castelló i Senyera. Quan vaig començar a tindre ús de raó, recorde que la paperera la regentava el senyor Eloy Alonso. La seua casa estava on els Climent tenen ara la botiga dels adobs. Tenia un xòfer particular que li deien Hermenegildo Rosas, que era mestre de música ací en el poble.

En la fàbrica, com a productora, es feia el paper d'estrassa per a embalar. Després de la riuada de València del 1957, milions de tones de paper embalat van anar a parar a la fàbrica. No et pots imaginar la quantitat de coses de valor que es trobaven en les bales de cartó que arribaven, perquè tot el que es buidava en les botigues i els comerços, com ara caixes amb objectes de valor, anaven a parar a les bales. Dins d'estes s'han arribat a trobar joies i diners.

Tot el reciclatge de paper i cartó que podia servir per a fabricar, el portaren a la paperera. Tots els dies venien tres o quatre camions plens de paper per a reciclar. Abans de passar per la cadena de producció, les persones que obrien les bales, que ja sabien què podien trobar dins, escarbaven i treien moltes coses de valor. El cartó de les bales anaven a unes basses d'aigua que l'ablanien. Quan ja estava ben blanet, passava a unes moles que es deien picadores en companyia de la palla que s'havia cuit en un cilindre enorme en sosa càustica i altres productes químics, fent-se tot una pasta. Després passava a unes premses, s'assecava i feien el paper.

Ara que parlem dels objectes de valor, em recorde que l'aigua que feia blanet el paper s'abocava a la séquia Escalona. L'aigua de la séquia, com està ara, es precipita per un túnel fins que ix per l'assut. Tots els anys venia un ferraller i entrava en el túnel amb unes màquines manuals que no puc descriure perquè no les recorde i, del que trobava dins, s'emportava una fortuna; sobretot monedes, diners en curs.

La fàbrica, manipuladora

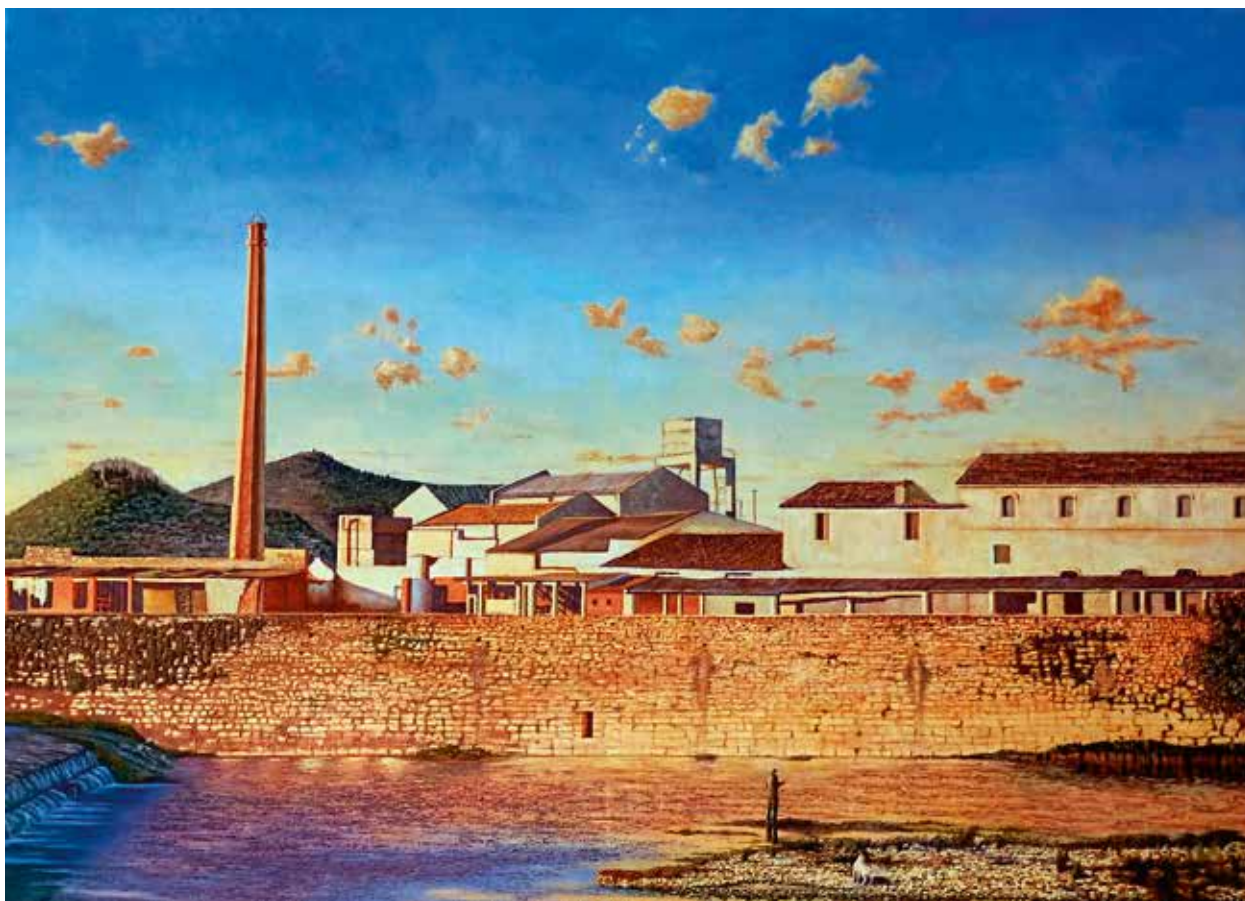
La paperera era autosuficient. Tenia una centralita elèctrica en el bot d'aigua de la Séquia Es-

calona, tenia els seus pous... En poques paraules, era autònoma com una ciutat xicoteta. Quant als treballadors, hi havia una plantilla com en una empresa moderna: electricistes, mecànics, fusters, enginyers que controlaven les màquines, etc. Alguns dels electricistes que treballaren en la fàbrica foren Rafael Sanz i Eduardo 'Ràmpen'. De Senyera, primer estava com a electricista Eduardo Alborch, el Tròlec, que després va entrar en la zona de manipulació. En esta zona estaven les màquines on es feia el famós paper higiènic El Elefante. El paper que es gastava en esta secció venia de Brandia, Galícia, i també d'Aranguren, el País Basc. Este paper, que venia en bobines de 40 cm d'ample i vora 1,5 m de llarg, el penjaven al començament de la màquina de manera que tot el paper acabava confluint en una línia. És a dir, es tractava de convertir el paper de les bobines en el paper El Elefante. En acabant, ja es feia la distribució a tot Espanya, i també a Andorra.

En el taller de manipulació es feien dos torns; el primer de 6 a 14 h, i el segon s'acabava a les 22 h de la nit. La secció de producció, en canvi, continuava i feia els tres torns que he comentat adés. En manipulació, el 98 per cent eren xiques i hi havia només dos hòmens que s'encarregaven de preparar les bobines.

Rotllo de paper higiènic El Elefante (El Diario Montañés)

Any 1995. El meu germà, Bernardo Bueno Alandes, és un artista i ha fet diversos quadres de la fàbrica de paper, el passat de la nostra família.

Treballar en la fàbrica

Recorde que vaig començar a treballar en la fàbrica quan tenia 16 anys. Vam entrar al mateix temps Salvador Álvarez, que va ser alcalde del PP, i jo. Una de les primeres faenes que férem era entrar palla als *lejiados*, on es coïa la palla. Era una bola grandíssima on s'abocava la palla en una cinta mentre pegava voltes i, per un altre costat, entrava la sosa càustica en companya d'aigua. A Salvador i a mi ens posaren a treballar amb uns hòmens majors a carregar palla en les cintes, que descarregàvem d'un camió. La bona qüestió és que Salvador i jo ens desesperàvem perquè eren molt lents i no tenien ànsia d'acabar prompte. Era com una faena a estall, que com més prompte acabaves més prompte te'n podies anar a casa. Li vam demanar al tio de Salvador, que era el cap de personal, si podíem fer dos colles i al final ho va acceptar. Quan els hòmens només havien descarregat un camió, nosaltres ja n'havíem fet tres. Òbviament, no eixíem a les 12 h de migdia, però a les 13 h sí. Si acabàvem prompte, ens duxtàvem i féiem un poc de temps en el vestuari. Als hòmens els feia igual eixir prompte que a les 14 h, però recorde perfectament que es tiraven les mans al cap perquè dos jovenets feien més faena que ells.

Un dia estàvem descarregant la palla del camió amb uns ganxos d'acer pur. Salvador estava baix i enganxava la palla i jo li l'acostava amb una forca. Es veu

que vaig posar el peu massa prop d'on pegava amb el ganxo i em va agarrar involuntàriament el peu. Encara tinc la marca en l'empenya; quasi perd el peu. La veritat és que en la paperera vam tindre moltes vivències.

La fàbrica va tancar fa un grapat d'anys i es van emportar molta gent al Prat de Llobregat. Manolo Rosas i la seua dona Teresa, la família Vert i molts altres se'n van anar allí. En 2013 vam tindre la idea la meua parella, Mati Sentandreu Bo, i jo d'organitzar una trobada per a totes les persones que van treballar o viure en la paperera. I va tindre molt d'èxit: van vindre entre 130 i 140 persones; moltes d'elles vivien fora. I va ser molt bonic i entranyable. Una cosa que recordem molt bé les persones que vivíem en la fàbrica és que les festes del barri del Canyar eren, segons deien, molt millors que les del poble. I bàsicament perquè la paperera posava diners i es feien moltes actuacions, almenys fins que canvià d'administració i deixaren de fer-se. ■

SAN SEVERINO MARCHE.

Carla Penalva Olcina

LA MEUA FAMÍLIA EN LA UTXERA
(1948-1961). Aurelia Llinares García

HISTÒRIA D'UNA CARROSSA (1971).
Avelina Maestre García

RECORDS

de les nostres castelloneres

San Severino Marche

Carla Penalva Olcina

He vist a edicions anteriors del llibre que la gent que escriu en aquest apartat sol viure en llocs més coneguts, però en el meu cas no és així. San Severino Marche és un poble un poc més del doble de gran que Castelló, encara que sincerament no ho note molt. Es troba a la regió de Le Marche, envoltat de muntanyes, natura i una pau que contrasta amb el ritme accelerat que havia tingut durant anys. Està situat a unes 3-4 hores de Venècia, Roma, Bolonya... I segurament vos preguntareu per què este poble. Doncs per un dels dos motius que solen moure el món: l'amor (sent l'altre, clar, els diners).

Després de quasi deu anys vivint fora per faena i/o estudis (Barcelona, Manchester, Madrid), vaig tornar a València i vaig conèixer un italià amb un accent curiós i que em va trencar els esquemes del que sempre m'havien dit que eren els italians. També, després de tants anys estudiant i obrint-me pas en el mercat laboral, quan em va dir de buscar una faena amb teletreball i anar-ne'n al seu poble a desconnectar durant un temps indefinit, no ho vaig dubtar. Vaig fer una maleta amb molta roba d'abric, vaig acomiadar-me de la família i vaig agafar un bitllet sols d'anada. Suppose que agafar un bitllet sols d'anada quan saps que tens un lloc on tornar no dona tanta por.

No he canviat un poble per un altre, ja que el meu poble sempre serà Castelló. Sempre em veig a mi mateixa buscant comparacions, i quasi sempre acaba

Panoràmica nocturna de San Severino Marche

Menjant pizza amb vistes al poble on visc

guanyant el meu. Ací, la cultura del cafenet o l'esmorzar no existix (no hi ha ni Fanta de llima ni res per a picar que no siguen cacaús o pizza!) i tampoc hi ha tanta festa ni oferta de plans com a Castelló. Així que els caps de setmana, en compte de prendre alguna cosa a la fresca, solem jugar al billar al bar del poble, que s'ha convertit en el nostre punt de trobada. I d'alguna discussió, encara que vaig millorant i ja no clave la bola negra sense voler.

La meua família: els meus pares, Enric Vicent Penalva Higón i Regina Olcina Llinares, i la meua "uela" Regina Llinares Ribes

La meua parella Leo i jo d'excursió a Elcito

El que sí que m'agrada és que hi ha molta muntanya, i això m'ha ajudat a reconnectar amb la natura i amb mi mateixa. Fem bastant de senderisme i ens hem passat dos mesos genials buscant espàrrecs; ara tinc uns 10 quilos al congelador i no sé molt bé què en farem, ací sols els mengem amb *frittata*. També, gràcies a la flexibilitat que em dona la faena i a una xarxa de trens igual de funcional (o disfuncional) que la Renfe, quan tinc temps puc agafar-ne un (que sempre va amb retard) i visitar grans ciutats amb una bellesa exagerada: palaus, carrers empedrats, mercats, esglésies, racons amb història i vistes de postal.

Encara que el que més ens agrada és agafar el cotxe i descobrir pobles menuts del voltant, molts d'ells enmurallats i fets en pedra, amb molt d'encant.

La gent que em coneix es sorprendrà que no visca a una gran ciutat, ja que sempre he dit que era el que volia (i en un futur supose que arribarà). Però, és que, a més, no vivim en el poble com a tal: vivim en el que ací es coneix com una *frazione*, una espècie de pedania que està dalt del poble, on només hi ha un grapat de cases, una xicoteta església i molts gats. Seria com si en compte de viure a Castelló, visquera al que sempre li he dit *la caseta*, una caseta familiar que tenim en el terme, a uns 10 minuts en cotxe del poble. Però he de dir que després de tants anys pegant bacs per ciutats, i l'estrés que això comporta, un poc de tranquil·litat m'està anant molt bé. El ritme és diferent, i això també m'ha permés parar i pensar.

He fet amics, als quals sempre els explico què són els Moros i Cristians, les dolçaines, els gegants i cabuts... I tots es queden meravellats quan descobreixen que València no és només Falles i que als pobles hi ha tantíssima vida, festa, tradició i cultura. També es sorprenen quan els conte que allà som més oberts i tolerants. Viure en un poble menut a Itàlia també significa, en alguns aspectes, tornar uns anys enrere pel que fa a certes mentalitats. I això, la veritat, em fa sentir molt orgullosa del meu lloc d'origen.

De Castelló sempre recordaré les vesprades amb m'abuelo i els seus coloms, o els dies en el parc de l'Ermita i el carrer de les Flors (orgull de Calvari!). I durant estos anys que porte fora, sempre que he pensat en un lloc segur, he pensat en la meua habitació, des d'on es veuen els terrats del poble; o en un camp de tarongers prop de ma casa per on passa el riu. Perquè encara que ara visca envoltada de muntanyes italianes i poblets de conte, hi ha arrels que no es poden arrancar. I la meua, la de veritat, sempre estarà a Castelló. I mentre descobris noves formes de viure i em transforme una mica més cada dia, continue portant dins de mi aquell poble valencià que em va fer qui sóc. ■

La meua família en la Utxera (1948-1961)

Aurelia Llinares Garcia

Als meus pares, als meus germans

La meua infantesa va transcórrer entre Castelló i la Utxera. Quan jo tenia 6 anys, mon pare es va posar a treballar per als amos de la Font de Poveda i de la casa de Ceràmica. Així que tota la família, és a dir, els meus pares, José Llinares Arnau i Aurélia Garcia Serra, i els meus germans, Pepito i Antonio, ens n'anàrem a viure al secà i vam créixer en aquelles dos cases. Quan podíem, anàvem a l'escola de la fàbrica.

No tinc massa records del que feien els meus pares en la casa de Pepe Franco, per a qui treballaven. Només puc dir que mon pare s'encarregava de portar les seues terres i que llogava gent quan hi havia molta faena. Inclús els meus germans i jo, quan ja érem un poquet més majors, anàvem també a collir, bé taronges, bé tomaques. En la casa de la Ceràmica, la meua família vivia en la planta baixa, el senyor Pepe Franco en la primera i el metge, que quasi sempre estava a València, en la segona planta. Recorde amb molta estima el metge perquè sempre que venia de València em duia roba, principalment bates, vestits i alguna nina de cartó. No m'avergonyisc mai de reconèixer el passat humil i treballador de la meua família.

Els detalls que em duia el metge eren, en realitat, els regals de Nadal. Una volta ens va dur un betlem. El meu germà Antoniet, de vore que sempre teníem els mateixos regals, van agarrar un dia els camells i els va trencar les potes. I efectivament, l'any següent vam poder comprovar que eren els mateixos amb les cames trencades i vam descobrir, així, el pastís. Després

d'això, no vam tindre més regals per Nadal. La meua nina de cartó, de jugar amb ella, es va fer tota runosa. I jo, amb tota la bona voluntat, la vaig llavar sense ser conscient que es desfaria. I això va passar: em vaig quedar sense nina de regal de Reixos.

La vida en els anys cinquanta era de misèria per a les persones que no venien d'una família acomodada. Però gràcies a les bones mans de mon pare en el camp, això va començar a canviar. Va llogar un camp a mitges amb l'amo per al que treballava, el metge. Ell posava els diners i la terra i nosaltres la mà d'obra.

Amb tota la bona voluntat del món, els meus pares em van fer un matalap de palloc per a dormir més còmoda, però de seguida el vam haver de tirar perquè un dia em vaig alçar plena de picades. No cal dir de què eren.

Els pocs records que conserve de l'escola de la fàbrica és que era obligatori anar-hi. Com que no teníem molts recursos econòmics, els meus pares solien posar-nos pa amb xocolata per a dinar. Gràcies a les dones que vivien en la fàbrica i al seu director no ens faltava cada dia un plat de calent. Van ser molt bon-dadosos amb les famílies i els xiquets que baixàvem del secà. De la Utxera, de la Barraca, també anaven a l'escola de la fàbrica del Canyar.

En la meua família tenim unes quantes anècdotes de quan anàvem caminant cap a l'escola. Resulta que el meu germà Antoniet, que era un poc punyete-

1955. El retratiste ens va fer unes fotos de record en l'escola de la fàbrica.

Ma mare i jo en la bassa del xalet de la Ceràmica.

1953. Als 8 anys féiem la comunió.

ret, els feia una gracieta als amos dels bancals, que anaven cap al camp en bicicleta. Tenia el costum de dir-los «home, que les rodes van per terra!» i aquells, que no s'ho prenien massa bé, li contestaven «i els collons penjant!». Ahí tots esclafem a riure.

A voltes no arribàvem a l'escola i ens quedàvem pel camí espigolant algun dàtil dels motors. No pujàvem dalt, però ens les ingeniàvem per a fer-los caure i durnos una llepolia a la boca. El metge de la barraca ens demanava alguna volta que si li féiem espàrrecs, que ells ens els comprava, i eixe dia tampoc arribàvem a l'escola. Però més contents que un ginjol, els collíem i arreplegàvem uns gallets. Ara que hem parlat de coses dolces, m'ha vingut al camp que quan vaig prendre la Comunió, en el poble, en el convit només hi havia bambe de xocolote i que només feien un aperitiu familiar. La família Pizarro també tenia una casa en el secà. A vegades anàvem a casa d'ells, on els esperàvem que tornaren de treballar, i hi jugàvem a pit i amagar.

Aventures del secà, n'hi ha moltes. El meu germà Antoniet, que era un *trasto*, es va picar un dia amb mon pare per a fer la faena a estall i anar-se'n més prompte al poble. Era un dia d'eixos que haviem de collir les tomaques o collir taronges, no ho recorde bé. La bona qüestió és que mon pare li va donar el doble de faena que solíem fer en un dia; però ell, valent, la va acabar més prompte que ningú i se'n va anar al poble, com ell volia.

El meu germà Pepito també ha sigut protagonista d'algunes anècdotes, algunes d'elles per la meua picardia. A voltes ma mare m'encomanava fer el sopar per a casa i jo, si no podia, li passava l'encàrrec al meu germà. Així si eixia bo o no, el meu germà n'era el

1951. Retrat familiar del dia que va prendre la comunió el meu germà Pepito.

Dècada dels 50. Mon pare, plantant les canyes per a fer els tomacars, un poc més avall del camí de la Font de Poveda. Darrere, a la dreta, està el Castellot.

responsable. Una altre record que contem en família és que Pepito tenia un amic que li deien Tomàs, i amb ell se n'anava pel secà a espigolar albercocs per a berenar. La bona qüestió és que el pare de Tomàs era el guarda i, de tant en tant, els pillava dalt de l'albercoquer i els prometia un batecul. S'entén... Però ells, que no estaven encantats, no baixaven mai.

Per a acabar amb els meus records més entranyables d'aquella època, diré que en complir els 13 anys, em van posar en amo. Vaig començar a treballar per a Rogelio Martínez i la seua dona en la casa que tenien davant d'on està hui el Bar Pedal. El matrimoni tenia empleades tres dones: una planxava, una altra guisava i jo m'encarregava de fer les comandes. El meus inicis en el món laboral coincidixen amb la compra d'una casa dels meus pares en el poble. Com que la Utxera els quedava massa lluny, mon pare començà a plantar tomacars en el camí de la Barca, també a mitges amb els amos de la casa de la Utxera.

En les fotos que acompanyen este text, podreu vore que la vida és, entre moltes coses, actitud. En la meua família sempre hem sabut treballar de valent i ser honestos, i mai ens ha faltat de res. I estem molt agraïts a totes les persones que donaren faena als meus pares, als meus germans i a mi. ■

Historia d'una carrossa (1971)

Avelina Maestre Garcia

Des del balcó que dona a la carretera, mire impacient com passen els cotxes. És el balcó on es posa l'asta de la bandera, just sobre el rètol que proclama «Todo por la patria», en la frontera de la caserna de la Guàrdia Civil. Van destinar mon pare a este poble, Castelló, en el qual sempre em vaig sentir formar-ne part.

Tinc la impressió que els minuts s'allarguen. Quines ganes tinc de reunir-me amb les meues amigues! Els meus pares estan d'acord per a que participe amb elles en la desfilada de les carrosses engalanades de les Festes del poble. Ja estem totes reunides: Marilina Reig, Joaquí Ribelles, Matí Francés, Victòria Serra,

Adela Martínez i la seua cosina Leonor Revert, Loles Pausà, Beles Talens, Lolita Chordà i jo.

Corre l'any 1971, i en els tocadiscs i la ràdio sonen una vegada i una altra les cançons de moda: «Oh, Mamy Blue», «Brown Sugar»... Com cada any, durant la celebració de les Festes del poble, la senyora Filo, la florista, s'ocupa d'organitzar i crear algunes de les carrosses que desfilen. La nostra serà la més bella. Es dirà Primavera. En la plataforma, hi haurà un gran ametler en flor. I darrere, un balancí gegant, sobre el qual ens asseurem per parelles en una sèrie d'escalons.

La senyora Matilde, una de les millors modistes del poble (mare de Matí), dissenyarà els vestits.

Esquerra, de baix cap a d'alt: Victòria Serra, Lolita Chordà, Joaquí Ribelles, Avelina Maestre i Leonor Revert (De senyera).
Dreta, de baix cap a d'alt: Beles Talens, Matí Francés, Loles Pausà, Adelina Reig i Adela Martínez.

Monument a la gent del mar. A l'Escaló. D'esquerra a dreta: Loles Pausà, Mati Francés, Lolita Chordà, Beles Talens, Joaqui Ribelles, Avelina Maestre i Adela Martínez.

Ella i la senyora Maria Juan (tia d'Adela) faran els patrons i la primera prova del vestit. I cada una de les nostres mares cosirà el de la seua filla: de ras blanc i sedós, llargs i vaporosos, amb cinturó blau brillant de llaç, a joc amb les ombrel·les. Serem princeses per un dia, fades immaculades!

Només falta posar mans a l'obra. Centenars de paperets de seda, enrotllats com a minúsculs cucuruxos, donaran color i textura a l'armadura. Des de l'andana de Victòria, els peguem minuciosament amb cola de farina, un darrere l'altre, fins a cobrir les peces que formaran el balancí. Són moltes hores, molts riures còmplices, i alguna aventura; com quan, tenint el treball quasi acabat, Adela va entropessar i en caure va esclafar un munt de flors de paper. Per poc li agarra un *patatús* a la senyora Filo!

Per fi va arribar el dia tan esperat. Estic segura que cap de nosaltres ha dormit esta nit. Quina il·lusió! Les diferents carrosses ixen de l'ermita i recorren una part del poble. Els castellonencs s'apinyen als carrers per a aplaudir i admirar la desfilada. Assegudes en el nostre tron floral, llançant confeti i caramels a cabassos, ens sentim com les reines d'un efímer i meravellós país. Que belles ens sentim i que orgullosos estan els nostres pares.

Diuen que el temps ho esborra tot. Què queda d'aquell record? Esta foto, que comença a engroguir-se pels anys passats. I sobretot una amistat que ha resistit al temps, un privilegi que pocs coneixen i molts envegen. Seguim en contacte, sabem de les nostres vides, i inclús ens hem reunit diverses vegades, a pesar de la distància que ens separa.

El poble va canviar de nom oficial, el vell quarter ja no existix. Però cada any, quan arriben les Festes, tornen aquells dies d'adolescència, gravats en les nostres memòries per sempre.

Perpinyà, maig de 2025 ■

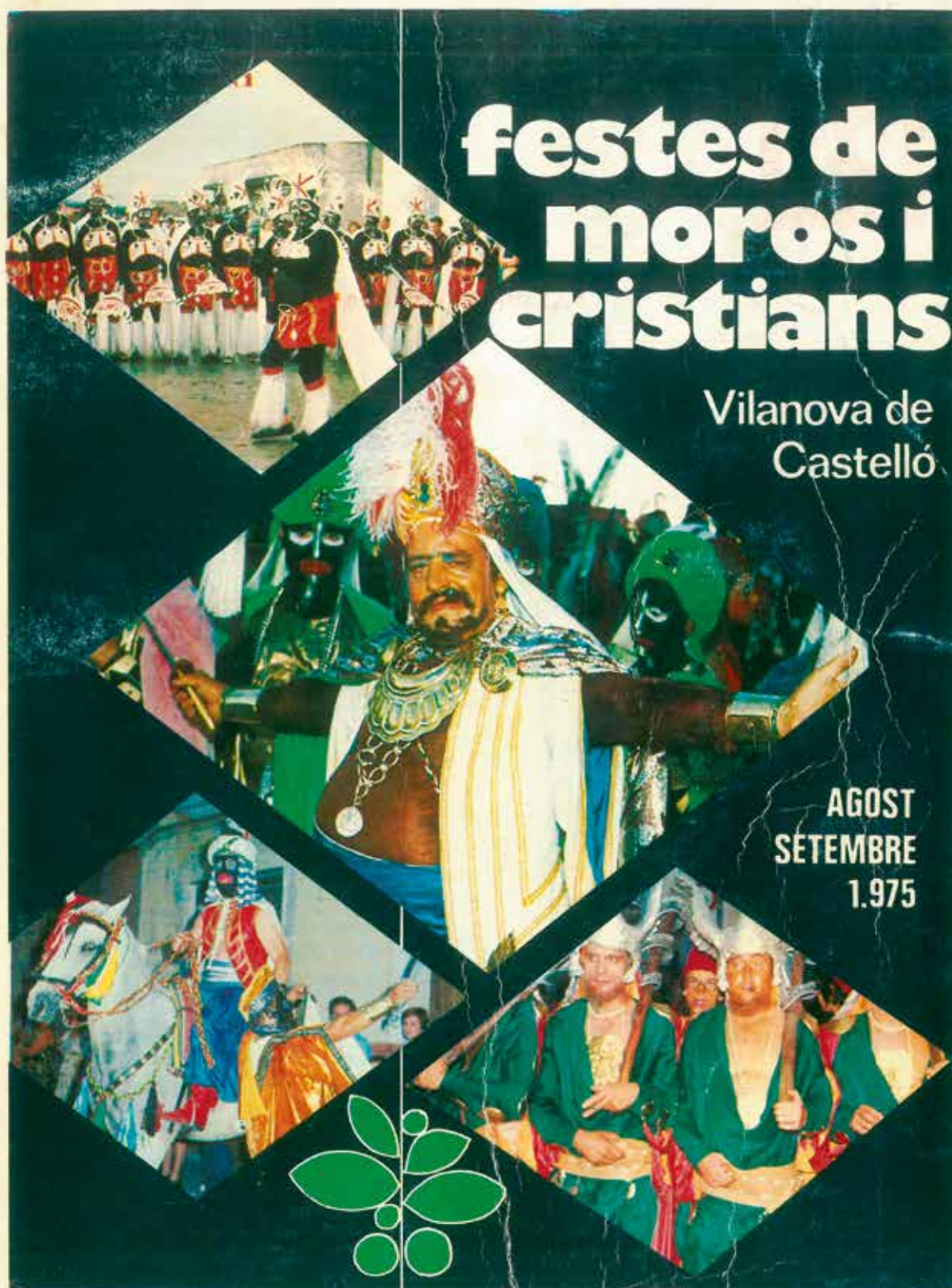
El programa de festes de 1975 presenta una imatge nova i augmenta el nombre de pàgines considerablement.

El disseny i la maquetació es va encomanar a l'empresa de publicitat Clave & Mc.Servan i es va imprimir en la impremta Mateu de València.

Ens trobem per primera vegada una coberta en valencià. La part literària és abundant. En valencià hi ha dos articles i una entrevista a la reina de l'any anterior.

LES FESTES de fa 50 ANYS

Les Festes de fa 50 anys

SALUTACION

Abrir el programa de fiestas es tener la gran suerte de poder dirigirme a vosotros, de hablaros de mis preocupaciones, de plantear nuestros problemas, con la ilusión inquieta de una búsqueda continua de los caminos que nos lleven a la realización concreta del enorme bagaje de asuntos que quedan por solucionar.

Muchas veces me habéis oído decir que me gusta mirar el futuro; quizás se me pueda tildar de soñador despierto, que se aferra sin duda a una vida que nace cada día que llega, que mira nacer una flor y gusta ya pensar en el fruto, que añora la llegada cuando inicia la marcha.

Podría hablaros de multitud de problemas que se plantean cotidianamente; podría contaros cómo funcionan los distintos servicios municipales, pero prefiero que sean ellos, los encargados de los mismos, quienes informen. Mis compañeros de Corporación y yo no tememos someternos al análisis de vuestras críticas, y de vuestras sugerencias; por ello el capítulo de realizaciones lo dejamos a un lado en este momento, pues nos preocupa muchísimo más lo que queda por hacer.

No puedo dejar que pase esta ocasión sin haceros llegar mi enorme fe en todos vosotros; pienso que está llegando la hora en que todos los vecinos nos planteemos sinceramente que nuestra actitud debe de ser activa, que debéis sentirnos protagonistas de una actividad municipal, que pide a gritos esa savia de una opinión que nos impulsa a abandonar toda postura cómoda.

Procuramos tomar conciencia de la realidad actual de nuestro pueblo; intentamos por todos los medios conocer cuáles son las aspiraciones de los distintos estamentos locales, mostrando ante todos una postura realista y totalmente abierta, que nos lleve a la solución de cuantos problemas se planteen, soslayando todo el cúmulo de dificultades que pudieran promover intereses más o menos escondidos de matiz particular.

Hemos pensado siempre, que por generación espontánea es difícil encontrar soluciones; que esperar no tiene sentido si a la par no caminamos buscando lo esperado; debemos luchar poniendo todo nuestro servicio de la problemática local.

Quiero terminar deseando a todos felices fiestas y agradeciendo con sinceridad cuánta ayuda estamos recibiendo de vosotros en el desarrollo de la actividad del Municipio, que me honro en estos momentos presidir.

ANDRES MORENO VILA

Les Festes de fa 50 anys

SR. DON ANDRES MORENO VILA
ALCALDE Y JEFE LOCAL DEL MOVIMIENTO

A la Reina

Com es del roser reina la ròsa més bledana,
totes les demés ròses, rendint a sa germana
un joïós vassallatge le brinden grat olors:
així, majestuosa i gentil Soberana,
donant-vos realesa —esència valenciana—
vòstra Còrt d'Honor formen un pomellet de flòrs.

CORTE DE HONOR

De entre las señoritas cuyas fotos publicamos, una de ellas será la Reina, y todas las demás, formarán «el pomellet de flòrs» de la Corte de Honor.

Denise Puertos i Bo

Desamparats Clar i González

María del Carme Puertos i Muñoz

Rosari Carrascosa i Alegre

Maria Teresa Uberos i Ródenas

Maria dels Dolors Abad i Gascó

Esmeralda Picó i Torregrosa

Les Festes de fa 50 anys

Concepció Lamata i Bernabéu

Josepa Taléns i Chordà

Josepa Guardiola i Catalá

Margarida Badal Benito

Otilia Lorente i Llobell

Maria Josepa Matéu i Ortiz

Maria dels Dolors Carrascosa i Francés

Maria Josepa Francés i Soro

Les Festes de fa 50 anys

Hijos de Juan Gallego, S. L.

Industria Fundada en 1880

Teléfonos:

245 02 44

245 02 08

Tl.:

Higallego

VILLANUEVA DE CASTELLÓN

Valencia - España

CRONICA DELS DARRERS JOCS FLORALS

En Déu i en la nostra ànima, que mai no havíem sentit una por tan re-gran ni, a l'ensem, un goig tan extraordinari com els que sentirem aquella nit. Poden creure-ho sense que ho jurem.

Oferir la Flor Natural conseguida en unes justes poètiques a una senyoreta "oficialment" anomenada Reina... d'abans, sortosament bonica sempre i sempre també sumptuosament ataviada, és una de les poques coses que "encara" cal tindre en compte en aquest món nostre empudegat —"contaminat" diuen ara— de fum i pols, poblat de conillers més o menys habitables volent pujar-se'n al cel, i llençat a perdre per moltes "tonteries" que no anem a nomenar, perquè no ve al cas. Hi havia però, una lleu ombreta que la tacava: no era el poeta premiat el qui elegia a la Reina, "tradicionalment", eren altres els qui l'havien escollida. El que no li feia massa gràcia, la veritat...

Aquella nit però, va trencar-se l'adobat protocol. Aquella nit se li donaren al poeta guardonat les més amples facultats perquè fora ell, i ningú més que ell, el qui amb tota llibertat i a la vista de tots designara la Reina. Caldria que els ficats en la cosa aquesta "joc-floralesca" prengueren nota; posser s'acrexeria el prestigi de la festa. És un parer molt particular, més caldria!

I fon a Castelló, sí senyor; a Castelló, precisament. En quin altre poble ni en quin altre lloc hauria estat possible una cosa així? "Porque un bandolero, no siendo en Florencia, no roba una estrella para una sortija". Treiem-s'ho del cap: Rubén Darío no coneixia Castelló; d'haver-lo conegut hauria vist què, lo de Florència, no tenia tanta importància; que ací a Castelló també són possibles les coses més impossibles. I no és per gallejar ni ficarnos "moños".

Les Festes de fa 50 anys

Gran responsabilitat per el poeta, el triar-se la Reina. Perquè si triar bé, mai no ha estat tasca fàcil. la dificultat se'n puja més amunt dels núvols, quan s'ha de triar en un conjut antològic de xiques, a quina d'elles més bonica, i fastuosament ataviades amb la vistosa gràcia barroca del nostre traje popular.

Sí senyor: que n'hi havia per a guapos i valents...!

Déu meu, quin "cel" de xiques...!

"Allí ojos negros y vivos;
bocas, de morir al verlas,
con unos dientes de perlas
en rojos coral cautivos..."

Calia doncs, anar amb peus de plom... Espaiet i ben anàt, però sense encantar-se, que totes i tots eren esperant el que anava a ocórrer. Cóm encertarla però, a gust de tots?

"En tan preciosa revista
ve el rey a una linda persa,
de ojos bellos y piel tersa,
què, al verla, baja la vista.
El alma del rey conquista
con su semblante la hermosa,
y agitada y ruborosa
tiembla llena de temor
cuando el altivo señor
le dice: serás mi esposa."

N. de la R. — El autor de la anterior crónica, Eduardo Soler Estruch, castellanense, y uno de los mejores poetas y prosistas valencianos del momento presente, ganó la "Flor Natural" en varias ocasiones, y en la que nos relata, en 1974. Fue el poeta que, desde hace muchísimos años, luego de haber ganado la flor, la entregó a la señorita que él quiso, y según manifiesta fue difícil la elección. En definitiva pasó en su ánimo... "una atractiva sonrisa tímida, un posat senzill i nobla, una clara mirada ingènua... amb una punteta d'amargor amagada al fons..."

A banda no tractar-se d'una "linda persa" que un "rey" escollira per "esposa", en tot el demés foren prou semblants les circumstàncies que determinaren aquella nit l'elecció de la Reina. Hi va haver... val a dir-ho?: Una atractiva somrisa tímida, un posat senzill i noble, una clara mirada ingènua... amb una punteta d'amargor amagada al fons... Aquests i res més que aquests foren els motius que empentaren al poeta castellaní, Eduard Soleriestruch, a proclamar Reina dels Jocs Florals i de les festes, a Dolores Jordá Pausa, familiarment anomenada Lolita: una glòria de criatura.

La gent que omplia el local del cine California va aplaudir la designació, amb veritables ganes. Ja tot el demés —confirmació oficial del nomenament per part de les autoritats; lectura del treball guanyador de la Flor Natural; l'exaltat i patriòtic parlar del mantenidor, senyor Andrés Estellés, la popular manifestació de simpatia a la Reina i a la Cort en dirigir-se solemniament a la Casa del Poble, etc.— foren, en veritat, uns actes com Déu mana, i mereixedors d'aquesta crònica, per a consència.

Juliol del 1975.

I conste que és cosa que fem ben a gust.

ASSURANCES GENERALES DE FRANCE

Vida - Combinado hogar - Incendio - Accidentes - Transportes - Cristales

SALVADOR CLIMENT REIG

AGENTE COLEGIADO DE SEGUROS

Para cualquier otra clase de seguros no dude en consultarnos

DOCTOR CAJAL, 2

TEL. 245 00 60

VILLANUEVA DE CASTELLON

LOS "MOROS Y CRISTIANOS" DE VILLANUEVA DE CASTELLÓN

De todos es sabido y comentado que las Fiestas Patronales de todos los pueblos van decayendo paulatinamente, que la sociedad de consumo nos manipula, nos obliga a hacer cosas que antes no hacíamos, como es huir de casa, cuando antes no se huía de casa y se esperaban con ilusión las fiestas del pueblo.

Tener coche supone la obligación de servir-

se de él, sobre todo el domingo, en los fines de semana, en esos "puentes" que nos trae el calendario de vez en cuando. Porque, ¿de qué serviría tener coche si no nos sirviéramos de él el domingo, los fines de semana y los "puentes"? Durante la semana se utiliza por necesidad, aun para recorridos cortos, pero el domingo su utilización es por puro gusto, por puro provecho, por "consumir"... gasolina, y marchar con la mujer y los hijos a la playa, a la casita, a la sierra...

Hablemos ahora de otras personas: los emigrantes de Castellón que, por verdadera necesidad, han tenido que dejar el pueblo y buscar el sustento lejos de sus lares. Seguro que los días de fiesta del pueblo, allá lejos, sentirán morriña y nostalgia. A todos ellos nuestro recuerdo y estima, ya que su "turismo" no es por gusto,

sino obligado, y no caprichoso ni "consumista".

Total, y para resumir, que los pueblos se vacían, que muchos de ellos están vacíos, donde solamente os encontraréis con los viejos.

Y las Fiestas Mayores van decayendo, han decaído de tal manera que Villanueva no se ha podido librar de la quema, aunque, por lo que pensamos decir a continuación, en Castellón se ha dado el fenómeno del "resurgir". ¿Quién tiene la culpa de este resurgir en sus fiestas? Un buen grupo de jóvenes de distintas comparsas y unos desfiles de "Moros y Cristianos".

Hagamos un poco de historia...

Hace tres o cuatro años, un grupo de jóvenes inquietos y dinámicos, buscando y teniendo como meta el bien del pueblo y pensando en la forma de congregar a sus paisanos en un haz, se lanzaron a la aventura de traer a sus calles unos desfiles y comparsas de gran vistosidad y colorido: los "Moros y Cristianos", al igual que hacen en otros pueblos, en especial de la provincia de Alicante.

Y en una trilogía festera "cristiano-moruna" hemos visto que el primer día —domingo— se le brinda al espectador todo el empaque maravilloso de poderío de los dos bandos, moros y cristiano, en ese desfile que discurre desde la Ermita de Santa Bárbara hasta la carretera. Moros y cristianos que, al siguiente día —lunes— medirán sus fuerzas y sus armas en singular batalla de arcabucería, de espadas y alfanges moras, en defensa del castillo, fortaleza de sus mayores y antepasados.

Los moros, con sus ricos trajes, más suntuosos, con sus marchas moras lánguidas y lentas; los cristianos, con menos despliegue de fuerzas, con vestidos no tan vistosos, pero más alegres, con sus marchas que hacen vibrar a los espectadores y corear la marcha que acompaña su desfile bullanguero y alegre. El cabo de la comparsa mora se duerme caminando; el cabo de la comparsa cristiana *baila* y camina.

Les Festes de fa 50 anys

El segundo y tercer día ya sabéis lo que ocurre: los cristianos pierden la plaza, después de reñida batalla, y ven con pena ondear en las almenas de su "Castellet" la enseña de la media luna. Han perdido la batalla, pero la fe cristiana de los castellonenses hace posible que al día siguiente —martes—, y día tercero de esta trología festera, los cristianos vuelvan a adueñarse de la plaza fuerte y la bandera de la Cruz vuelva a ser colocada en la torre más alta del castillo, y los moros son expulsados definitivamente de Castelló de la Ribera.

Los parlamentos de los embajadores están diciendo a grandes y a pequeños algo que nos hace rememorar la Reconquista de España. Así ocurriría en muchas ocasiones en la Valencia mora, en las provincias de Murcia y Alicante, que estuvieron tanto tiempo acosadas por reyezuelos moros y piratas que asolaban nuestras costas levantinas. ¡vaine! el Conquistador conquista Valencia, Castelló, Xátiva..., extendiendo su poder e influencia sobre estas tierras.

Castellonenses: Todo esto no se hacía hace cuatro años. Hace cuatro años resultaba difícil confeccionar el programa de festejos. Y ese grupo de pioneros, jóvenes que aman a su pueblo, han hecho posible unas Fiestas Mayores con "Moros y Cristianos". Moros, amigos míos, que son cristianos, porque todo esto es un camuflaje maravilloso, un "ballet" que tiene lugar en mitad de la calle y que dura tres días.

Y sin apocamientos ni complejos estos jóvenes y hombres desfilan a las mil maravillas y son objeto de comentarios por parte de propios y extraños, que los ven desfilan año tras año, y cada vez mejor, con más arte y empaque. Hasta los mismos pueblos que tienen por tradición fiestas de moros, comentan ahora que Castelló lo hace muy bien, como si toda la vida lo hubieran hecho.

Estos jóvenes han logrado que las Fiestas Mayores no decaigan. Han hecho mucho más: han congregado a todo un pueblo, desde la Ermita a la carretera. Más todavía: al verlos desfilar marcialmente, morunamente, "hombro contra hombro", nos están predicando la unión que

debe existir entre todos los hombres, porque dijo alguien, hace poco: "Nunca ha reinado entre los hombres una desunión como la que reina en nuestros días; nuestra época es, a la verdad, la de estructura de dogmas, de sistemas, de ordenaciones y hasta de sentimientos..." Estos hombres y sus comparsas nos predicando la unión. Porque la comparsa une a todos los componentes, a sus esposas y a sus hijos, que son los futuros moros y cristianos del mañana. Y une al pueblo de Villanueva de Castellón en las aceras de las calles, que quiere verlos desfilar y se rompe las manos aplaudiendo las cabriolas que hace el cabo de la escuadra cristiana.

Los "Moros y Cristianos" de Villanueva son de ayer, como quien dice, y ya son duchos en la materia.

Lo que puede la ilusión y el amor de unos jóvenes por su pueblo...

JOSE TORSÀ REIG

N. de la R. — El reverendo don JOSE TORTOSA REIG, actual Cura Párroco de Nuestra Señora de Monserrat, de Valencia, y antiguo Vicario Coadjutor de la Iglesia Parroquial de esta Villa, es natural de Alcoy, y podemos asegurar que transmitió, a un puñado de muchachos de aquí, el afán festero, el compañerismo y la alegría de su ciudad natal, y durante varios años, ha formado, een "la filà", "hombro contra hombro", como uno más, y como cabo de escuadra.

Vicent Ribes Iborra va guanyar els Jocs Florals d'este any i va triar a Denise Puertos Bo com a Reina de les festes.

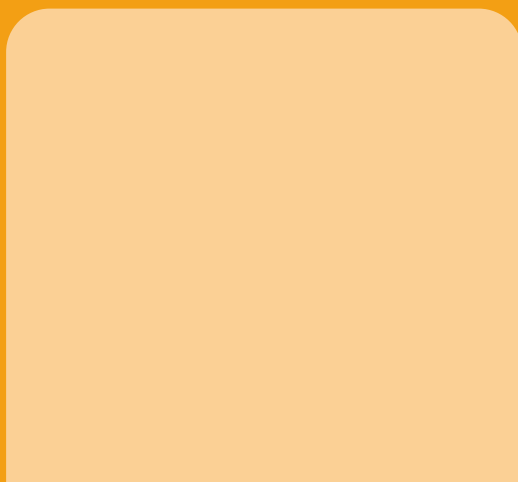
En la plaça de l'Església, les festeres esperen vestides informalment el començament d'un acte.

Les Festeres i els Festers, al carrer de Sant Rafael, esperant a la Reina a la porta de sa casa.

El 31 d'agost de 1975, les Festeres, vestides amb trage de valenciana, tancaren l'Entrada de Moros i Cristians amb una carrossa ben engalanada.

MEMÒRIA
gràfica

Anys 50. Grups d'obrers de la fàbrica, on apareix, entre d'altres, Vicente Martí. La palla es descarregava amb unes forques i, en un dipòsit cilíndric, es mesclava amb sosa càustica per a ablanir-la. Era la matèria primera del paper. Vegeu l'article de Fernando Bueno Alandes per a més detalls.

Anys 60. Fàbrica de paper. A la zona de la bàscula. A la fotografia, segurament vestides de blanc per a les festes de la fàbrica, hi trobem d'esquerra a dreta a: Juanita Lliso, Rafaela Llorens, Anítn Doménech, Felicidad Arau, Lolita Sanz, Emília Climent, Maruja Mas i Carmen Suárez.

↑ Anys 60. Darrere de la secció on feien el paper de palla (cartó), trobem d'esquerra a dreta: Eduardo Albentosa, Juan Álvarez i Bautista 'Toríbio'.

↑ Anys 60. Desfent els rolls de paper higiènic i posant-los en les caixes, hi trobem a Elisa Álvarez Domenech i Virtudes González.

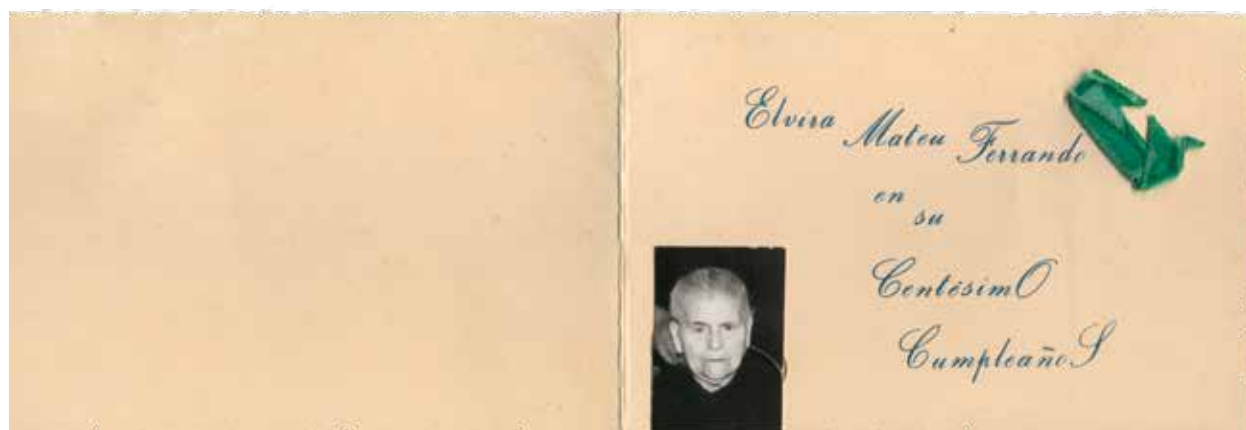
Any 60. En l'escola de la fàbrica hi havia xiquets de totes les edats. En esta foto trobem al mestre José María Albert Erans i d'esquerra a dreta: la xiqueta (?) Camarasa. Vicente Camarasa (de la casa dels «Pardos»), Isabel Castells, Amparín Grimaltos, Amalín i Purín Martí.

Any 1968. Fàbrica de paper. A la foto veiem com les dones treien els rotllos de paper del cilindre ja tallats a la mida estàndard. Allí mateix posaven l'embolcall de la marca El Elefante. D'esquerra a dreta: Enriqueta Capsir, Eliseta Álvarez (d'esquenes), Nieves Ferri (la Conductora) i Milagrín González.

1 de setembre de 1968. Centenari d'Elvira Mateu Ferrando. La família, el veïnat, les amistats i les autoritat de l'època li feren a Elvira un reconeixement públic, al qual va assistir un periodista de TVE per a entrevistar-la al pati de sa casa, entre els números 4 i 6 del carrer Escalante i de la Séquia. Entre altres, en la foto trobem a: Fernando Ferri Llagaria, Pasqual Martorell, Pepe Sanz Lozano (alcalde) i Joaquín Cots Torregrossa (rector).

Anys 60. Grup de teatre Agrupació Artística en el Teatre Ideal. Abans els grups de teatre a Castelló eren molt habituals. D'esquerra a dreta: Teresa Verdú (Càrcer), Vicenta Martínez, Mª Carmen Segura (València), Pepe Martínez, Lola Expósito, Vicenta Francés, Javier Climent i Lola Chulià.

Agost de 1987. El grup Xirimiters de Castelló de la Ribera amenitzava les Festes del 1987. En esta instantània es trobaven en el carrer del Pedró, amb el de grup de cabuts que en eixe moment eren de Carcaixent. D'esquerra a dreta, davall de la segona geganta, hi trobem: Javi Candel, Javi Chordà, Pepe Bellver, (?), Xavi (el fotògraf), Emili Someño, un geganter (Carcaixent), Agustí Murillo, Paco Morant (Carcaixent), Moisés Vizcaïno, Enric Ribes, Albert Staromjeski i un altre geganter de Carcaixent. La xicalla que apareix a l'esquerra són els germans Francis i Àlex Redondo i Anna Aranda.

Any 1981. Festes del carrer de Sant de Roc, amb la participació de gran part del veïnat. Entre altra trobem a Consuelo Climent, Encarna Climent, Mª José Climent Ferrer, Blas de la Torre, Petra Fernández, Magdalena Ortega (Mare de Petra), José Liñana de la Torre, Delia de la Torre, Samuel Ferrandis de la Torre, Enrique Martínez (el sabater), Enrique Martínez (fill del primer), Pepi Lamata, Henri Martínez, Inma Martínez, Tere Isern i el seu marit, Joaquín Sala, Rogelio Sala (el xiquet), Vicente Mateu, Pepica Ortiz, Genaro, Santi Pérez, Xaro i Vicente Pla, el cunyat de Mati la perruquera i el seu fill, Miguel Ángel Granero, Rafael Pérez, Pepe Granero, Mati Granero, Emilia Estrada Muñoz, Mila i Nel-lo Caldés, Evaristo Reig, Encarna Roca, Rafael Reig i Mercedes.

Any 1985. Festes del carrer dels Sants de la Pedra. D'esquerra a dreta: Mati Estruch, Juanjo Estruch, Rafael Furió, Vicente Martí, Daniel Encarnación, Rogelio Martí, Maria Llavador, Adela Vila Estruch, Tomás Martí, Vicente Climent Aznar, Ricardo Roig, Ignacio Climent, Matilde Amat, Mati Francés, Emili Estrada Muñoz i, darrere en bicicleta, Antonio Sanchis Serra.

MY ENGLISH HOUSE

TOTES LES EDATS - TOTS ELS NIVELLS

INSCRIPCIONS OBERTES

TITULACIONS OFICIALS

BABIES

APRENENTATGE NATURAL

ESTIMULACIÓ PRIMERENÇA -
DESENVOLUPAMENT SENSORIAL I COGNITIU

KIDS

MÈTODE LEARN BY DOING

CUINA, ART, CIÈNCIA, ROBÒTICA, TEATRE...
I MOLT MES!

TEENS

CERTIFICATS - REFORÇ - PAU

ADULTS

SPEAKING - CERTIFICATS - NEGOCIS - ONE TO ONE

📍 CARRER SANTO DOMINGO, 75 - CASTELLÓ (VALÈNCIA)

📞 636 27 73 73 🌐 MYENGLISHHOUSEACADEMY.COM

fan

famil

familyenergy

family
parc

Giltrans

family cash

ly Group

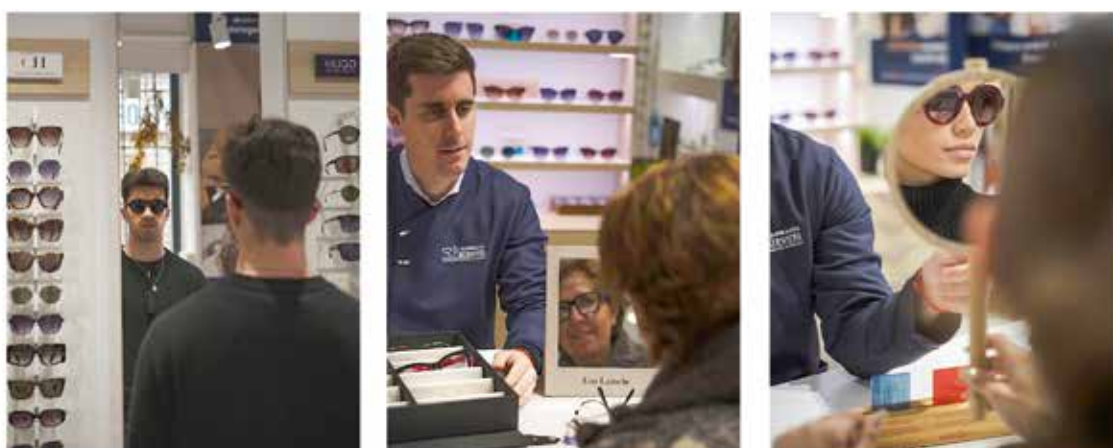
 onservas
erdeimar

 plastiken[®]

 BRISA
ART COSMETICS

CENTRO DE OPTOMETRIA Y AUDIOLOGÍA AVANZADO

REVISIÓ VISUAL I AUDITIVA GRATUÏTA

www.opticaminguez.com

655 668 817 • 962 451 093 • @farmacia_optica_minguez • C/Major 31, Castelló

Gasóleos asip

DISTRIBUCIÓN DE GASÓLEOS A DOMICILIO

C/. Diputació, 24
46270 CASTELLÓ (Valencia)

Tel. 96 245 08 72
administracion@gasoleosmasip.es

PICAETA BRAVES · MORRO · ENSALADILLA RUSA · ESGARRAETA
BOQUERONS EN OLIVES · SEPIA A LA PLANXA · XIPIRÓ A LA PLANXA

LES NOSTRES ESPECIALITATS

CROQUETES VARIADES · SOLOMILLO A LA PLANXA · POLP A LA GALLEGA

REFRESCS

CERVENSA

CERVENSA DE TIRADOR

BAR

**DE
TAPES**

DTP

677 062 320

C/ LA SÉQUIA, 32
CASTELLÓ

TARDEO

DIVENDRES DE
19.00-22.30

DINAR PER ENDUR

DILLUNS

ARROS NEGRE

DIMARTS

PAELLA VALENCIANA

DIMECRES

ARROS AL FORN D'ESTIU

DIJOUS

FIDEUA

DIVENDRES

PAELLA DE FABES I CARXOFES

DISSABTE

PAELLA DE FLORICOL

**CALDEROS
PER A ENDUR**

LLOGUER DE MAQUINÀRIA CONSTRUCCIÓ I OBRA PÚBLICA

info@jcamposmaquinaria.com www.jcamposmaquinaria.com

☎ 96 259 11 95 ☎ 667 601 440

Pol. Sant Joanet, C/ Tordera, 3 - 46669 Sant Joanet (València)

Safety

ROPA Y PROTECCIÓN LABORAL
SUMINISTROS INDUSTRIALES

www.epis-online.es

Disfruta la excelencia

TÉXTIL PROMOCIONAL

ESPECIAL FALLAS

CHAQUETA
POLAR
DAKOTA

+

ESCUDO FALLA
BORDADO
+
NOMBRE PECHO

de 1 a 10 unidades

18,80€

+10 unidades

16,80€

CAMISETAS PERSONALIZADAS
FIESTAS · DESPEDIDAS · CUMPLEAÑOS · CELEBRACIONES

100% ALGODÓN

6,60€

LONAS
PUBLICITARIAS

1x1m. - **24€**

1x2m. - **48€**

3x3m. - **216€**

safety@epis-online.es • 963 674 496 • @safetycastle

C/ Diputació, 7. Castelló, 46270

CLÍNICA DENTAL INTEGRAL

Dra. M.ª Amparo Gandía Benetó

Odontòloga Col. 46001757

**Ortodòncia - Estètica - Cirurgia - Endodòncia -
Implants - Emblanquiments
Periodòncia - Pròtesis - Ortopantomografia
(Radiografia panoràmica digital)**

FINANCIACIÓ DE TRACTAMENTS

C/ Ravalet, 4 baix (plaça de l'Església)
Castelló
Tel. 96 245 42 95 · Mòbil 663 844 957
miriamdental@gmail.com

HORARI:

Dilluns, dimecres i divendres
Matí de 9 a 14 h. Vesprada tancat

Dimarts i dijous
Vesprada de 14 a 19 h. Matí tancat

¡Confía en los expertos en trabajos agrícolas!

¿Buscas soluciones profesionales para tu campo o huerta?

Nuestro equipo está especializado en tratamientos y trabajos agrícolas para particulares y empresas, ofreciendo un servicio cercano, eficiente y adaptado a tus necesidades.

Disponemos de una amplia gama de maquinaria de última generación, como rotovator, picadora, atomizador, paletizadora y autoalimentada, lo que nos permite abordar cualquier tarea agrícola, desde la preparación del terreno hasta tratamientos fitosanitarios y recogida.

*¡Deja tu campo en buenas manos
y disfruta de las fiestas!*

**Contacta con nosotros
y pide tu presupuesto
sin compromiso.**

CONTACTO
685629982

Javi

615925807

Tiffani (administración)

ARMONIUS & FLOR

La teua floristeria, més a prop del que penses.

- ✓ Rams per a totes les ocasions
- ✓ Decoració per a casaments, comunions, festes etc.
- ✓ Detalls personalitzats per a regal
- ✓ Flors per a difunts i cementeri
- ✓ Pagament còmode: Bizum o targeta

**Fes la teua comanda per WhatsApp o
telèfon... i rep les teues flors a casa GRATIS.**

601 505 398

Reis Catòlics 8A. La Pobla Llarga

Entregant aquest cupó, 15% de descompte.
Vàlid una sola vegada. No acumulable amb altres promocions.
Vàlid fins al 1 d'Octubre.

Maxim Domenech

Compartimos tus metas

Alquiler de maquinaria y vehículos

BONES FESTES 2025!

 600 961 961

ALBERIC TORRENT ALACANT ZARAGOZA

ALQUILER DE MAQUINARIA Y VEHÍCULOS

maximdomenech.es

Skappate

by Maxim Domenech

ALQUILER DE CAMPERS Y AUTOCARAVANAS

653 283 998

P.I. La Marquesa
Carrer dels Forners 23-27 (Alberic)

www.skappate.com

*Apassionats del pilates,
fidels al mètode*

PILATES

A M B M À Q U I N E S

Classic 11

MÉS DE 20 ANYS AL MON DE LA CONTROLOGIA

PIONERA EN TREBALLAR GRANS GRUPS DE PILATES AMB REFORMER

Demostrant que funciona i on els resultats parlen per ells mateixos.

**PRINCIPIS BÀSICS DE PILATES PER AJUDAR LES PERSONES
A TINDRE UNA MILLOR QUALITAT DE VIDA**

*La meta més important de la contrologia és com podem millorar com a persones,
donant suport i confiança en un mateix.*

**EL COS TE MILLOR ESTABILITAT, CREANT ESPAI ARTICULAR
PER A ALLIBERAR TENSÍO MUSCULAR I PREVINDRE LESIONS FUTURES**

*Un cos rígid no té llibertat de moviment. L'expansió, això ens ajudarà a crear l'espai entre les
articulacions i ens va ajudar a tindre un cos relaxat però fort, àgil i flexible.*

Ronda l'Almenà, 47 • 46270 CASTELLÓ
Carrer Reina, 37 • 46800 XÀTIVA

Tel. 654 810 945
info@pilatesclassic11.es

pilatesclassic11.es

blauverd)

impressors

IMPRESSIÓ 24H

Crida'ns 656 96 94 76

<https://tienda.blauverdimpresors.com/>

**"Especialistes en
impressió de llibres
de Festes Populars"**

desde 1968
MASCARÓS
OBRES I PROMOCIONS, S.L.

PROMOCIÓN / VIVIENDA UNIFAMILIAR / ESTRUCTURAS DE HORMIGÓN
CONSTRUCCIÓN / REHABILITACIÓN / GRANDES Y PEQUEÑAS REFORMAS

670 480 783

sergi@mascarosoip.com

96 245 15 99

Serveis personalitzats de fisioteràpia

A AVANT t'ofereix fisioteràpia personalitzada i tècniques per alleujar dolors, recuperar mobilitat, millorar la teua salut i mantindre't en forma.

Els nostres serveis

Fisioteràpia domiciliària

Exercici terapèutic

Fisioteràpia esportiva

Fisioteràpia musculoesquelètica

Fisioteràpia neurològica

Fisioteràpia en ATM

Cefalees i vertigen

Pilates terapèutic

Ecografia

Castelló

📍 Carrer Vicent Ignasi Franco, 10

☎ 635 355 478

Alberic

📍 Av. la Glorieta, 20 - A

☎ 654 827 712

www.avantfisioterapia.com

@avantfisioterapia

EXACE

MATERIAL DE CONSTRUCCIÓ

Materials de **CONSTRUCCIÓ** de primera qualitat - SIKA

PYL Placa de Guix Laminat

Materials de **FONTANERIA** - CREAPLAST

CAMIONS GRUA i **CONTENIDORS** de runa

Construïm amb tu el futur

Venda al **PROFESSIONAL** i al **PÚBLIC EN GENERAL**

Assessorament personalitzat

Compromís, rapidesa i proximitat

+34 623 207 869 • almacen@exace.es
c/ Cementeri, s/n • 46270 Castelló (València)

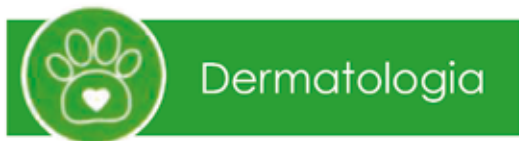
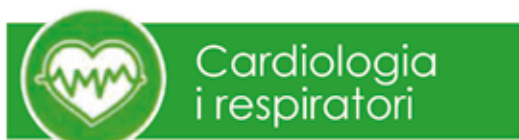
CLÍNICA VETERINARIA XIRCAN

HORARIO HABITUAL

LUNES A VIERNES: 9.30 a 14.00 h. - 17.00 a 20.30 h.

SÁBADOS: CERRADO

Del 15 al 31 de agosto **CERRADO POR VACACIONES**

Cuidem de la
teva mascota
com si fora
nostra

Lda. Neus Aliaga Salom. Col: 2273

Avda. Blasco Ibáñez, 2.
46270 - Vva de Castelló (València)

Dilluns a Divendres:
09.30 - 14.00 h. / 17.00 - 20.30 h.

96 022 84 77
634 36 94 01 - Atenem Whatsapp

clinicaxircan@gmail.com

TRACTAMENTS FACIALS:

- NaturaBisse
- Biopeptix
- Mesoestetic
- Lamdors
- Eberlin
- Nexo Exosomas

ELIMINACIÓ DE LESIONS:

- Taques
- Gènesis
- Tatuatjes
- Vasculars

TRACTAMENTS DE LA MIRADA:

- Lifting pestanyes
- Extensions de pestanyes
- Laminatge de celles
- Tint de pestanyes y celles

DEPILACIONS AMB CERA

MANICURA | PEDICURA

TRACTAMIENS CORPORALS:

- Massatges
- Peelings
- Drenolit
- Body shock

APARATOLOGÍA:

- Indiba
- Dermapen
- Corrents Galvàniques
- Ondes de choque
- Vacumteràpia
- Criolipòlisis
- Presoteràpia
- Sculp plaques
- Rajos UVA
- Depilació laser

MICROPIGMENTACIÓ

MÉDICA ESTÉTICA

Dra. Desa Roig

**15%
OFF**

Si presentes este xec obtindràs el teu
descompte en qualsevol tractament
facial o corporal que tries

600 668 579

 C/Mestre Giner 13, 46270 Castelló

@intropiaclinic

METAL BRAVO & PALAU

QUALITY SYSTEMS

Te ofrecemos los mejores trabajos en
ALUMINIO, HIERRO y ACERO INOXIDABLE
adaptados a tus necesidades.

TRABAJAMOS CON MARCAS DE CONFIANZA:
ALUGOM, Grupo SOPENA, TECNAL y CORTIZO
garantía de durabilidad y diseño.

- Ventanas y puertas a medida
- Barandillas y cerramientos modernos
- Estructuras y soluciones personalizadas
- Trabajos para particulares y profesionales

Solicita tu **PRESUPUESTO SIN COMPROMISO**
¡Y deja que le demos forma a tus ideas!

metalbravo21@gmail.com

Avenida Ribera Alta, 24 • 46293 ALCÀNTERA DE XÚQUER (València)

RAFA GRAU TRANSPORTS

rafagrautransport.com

 96 245 14 47

 **Grupo
GRAURICHART**

PIZZA
BURGER
& BEER

962 45 28 91
CARRER DE LA DIPUTACIÓ, 2.
46270 – CASTELLÓ, VALENCIA

Instagram icon @solo_castello

Robin

**DONDE SIEMPRE,
COMO NUNCA**

Plaça del Mercat, 7
La Pobla Llarga

Instagram icon robingastromercat

XÚQUER
FISIOTERÀPIA
625 839 849

FISIOTERÀPIA

- Ecografia musculoesquelética
- Neuromodulació
- Punció Seca
- Terapia Manual
- Terapia a domicili

PODOLOGIA

- Quiropodia
- Pie diabético
- Onicomycosis (hongos)
- Reconstrucción ungüal
- Verrugas plantares

CLASES DIRIGIDAS

- Ejercicio terapéutico
- Funcional

(Grupos reducidos)

Castelló- C/Carles Carbonell, 1

LA CLAU

FERRETERIA

**JARDINERIA
I BRICOLATGE
MANYERIA
DUPLICAT
DE CLAUS
I MANDOS**

**ROBA DE TREBALL
I SERIGRAFIA**

**BARRES DE
CORTINES, ESTORS
I RIELS**

**PERSIANES
MOSQUITERES**

**FONTANERIA
ELECTRICITAT
RECANVIS
ELECTRODOMÈSTICS
ESTUFES I TUBOS**

Avda. Blasco Ibáñez, 12-baix - 46270 CASTELLÓ
Tel./Fax 962 451 184 · Mòbil 601 994 921
ferrelaclau@gmail.com

INSTAL·LACIONS ELÈCTRIQUES
IL·LUMINACIÓ LED · REPARACIONS
I AVARIES ELÈCTRIQUES

 634 058 044 @rogelec_

MAPFRE

Tu aseguradora global de confianza

HOGAR – COCHES – MOTOS – VIDA – SALUD

C/ Joan Fuster, 37 • SENYERA

Teléfono 962452624

Horario: Tardes de lunes a jueves de 16:00 a 20:00
y mañanas con cita previa.

Ildefonso Martí

Tel. 649 380 987

**Excavaciones
Transformaciones
Nivelaciones por láser
Marcaciones por GPS
Triturado forestal
Triturado de piedra**

C/. Moreretes, 65 46270-CASTELLÓ (Valencia)

LLOGUER DE COTXES
CITROËN
MOMPARLER

Tel. 962 450 245
46270 CASTELLÓ
<https://redoficial.citroen.es/castello>
(Reserva la teua cita ONLINE)

Hijos de
**Vicente
Climent**

**per una
agricultura amb
FUTUR**

Partida del Pla, s/n ● Castelló
962450194 ● admin@hvcliment.net

📍 Gran Vía Blasco Ibáñez, 7, 46270, Castelló (Valencia) ☎ 962 45 20 20 / 623 49 24 73
✉ farmaciafernandezbosch@gmail.com 🌐 farmaciafernandezboschfmas.com

CHALVER
AUTOESCOLA

Bones Festes

WhatsApp Facebook Instagram TikTok

Mòbil 617 249 031
Tel. 962 451 389
C/ Argentina, 7
Castelló

Instal·lacions de FONTANERIA

Emilio J. González Ferrando

Fontaneria
CALEFACCIÓ
AEROTÈRMIA

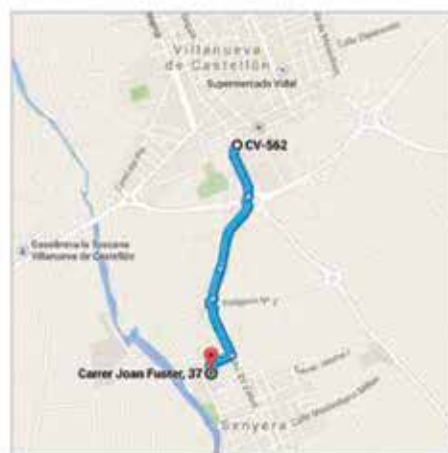
Telèfon
636 344 910

C/ Castellonet de la Conquesta, 1 · 46270 CASTELLÓ (València)
fontaneriaegonzalez@hotmail.com

FISCAL - CONTABLE - LABORAL
Particulares · Emprendedores · Autónomos · Empresas

C/ Joan Fuster, 37 - 46669 SENYERA
www.inovagest.es

carlos@inovagest.es

Contacto: Carlos CLiment Ortiz

Tel. 96 245 26 24

Horario: Tardes de lunes a jueves de 16:00 a 20:00 y mañanas con cita previa

AGENTE DE SEGUROS

FRIGORÍFICOS SEBASTIÀ

☎ 96 245 01 05 🌐 www.frigorificossebastia.com

CASTELLÓ

C/ Major, 17
Tel.: 962 450 159

MOIXENT

C/ La Cadena, 3
Tel.: 962 260 638

MI OPTICO

Gran variedad de monturas
Los mejores proveedores
Las últimas tendencias

VEN A CONOCER NUESTRA

BOURBON BURGER

 622725317

C/ Argentina, 22 - Vva. de Castellón

Pepe Sanz

Fontaneria en general
Calefacció i Aerotèrmia

C/ Hernán Cortés, 1-1er
46270 Castelló

651 907 321
fontaneriapepesanz@gmail.com

Building better plants

FABRICACIÓN DE
FERTILIZANTES ECOLÓGICOS
Y PRODUCTOS ESPECIALES PARA AGRICULTURA

ABONOS
BIOESTIMULANTES
CORRECTORES
ENMIENDAS
PRODUCTOS ESPECIALES

fertix
Nutrición Vegetal

 SCAN ME

C/ Dels Ferrers, 4 - Pol. Ind. La Closa - 46670 LA POBLA LLARGA (València)
962 591 334 - 608 173 426 - info@fertix.es

 FertixNV

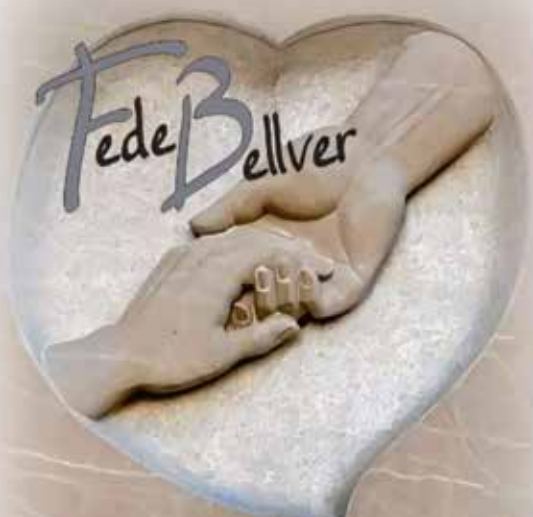
www.fertix.es

Electrodomèstics - Telecomunicacions - Antenes
Aire condicionat - Telefonia mòbil - Servei tècnic

MILAR

GANDIA

c/. Ravalet, 27
Tel. 96 245 10 72
Castelló
milargandia@gmail.com

LÀPIDES ARTÍSTIQUES
689 546 870
MAR PENALBA
C/LIRA CASTELLONENSE 2
46270-CASTELLÓ

ARTE * SANA

Retrats personalitzats

Reserves
622 44 80 23

Obert de dilluns a divendres
Esmorzars i dinars

Menú:
3 Primers + 3 Segons (a triar)
1 Beguda
Postre i cafè

ME
MÀRMOL ESCALERA

608 246 311
festructuras21@gmail.com
info@marmolescalera.com

ESTÁS EN LA FIESTA! ERES LA FIESTA!

!LA fiesta!

WWW.ESPECTACULOSLAFIESTA.COM

PEDRO CONSTANT 691 445 106	JOSE BATALLER 619 647 074	JAIRO BATALLER 645 45 02 51	DAVID ESTELLÉS 626 627 799
-------------------------------	------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Servicios

- Mecánica
- Frenos
- Amortiguadores
- Silenciosos
- Cambio de Aceite
- Electricidad
- Plancha
- Pintura
- Neumáticos
- Aire Acondicionado
- Pre ITV
- Diagnósis

Tel. 96 245 32 14
 casteauto@hotmail.com
 C/ Diputació, 26 • 46270 CASTELLÓ (València)

Aportamos valor a tu hogar

C/ Cervantes 36 • 46270 Castelló (Valencia)
 T. 96 297 07 49 / M. 653 987 122
 kuvi@kuvicarpinteria.com [kuvicarpinteria.com](https://www.kuvicarpinteria.com)

Jesús Puertos SanJuan

652 497 862

C/ Diputació, 29
CASTELLÓ

VICENTE CAMPOS GIMENEZ S.L.
☎ 637 329 414
administracion@vicamgi.com

YESOS

PLADUR

MORTEROS

ALICATADOS

SOLADOS

Solvima Advocats

Moisès Vizcaino

El nostre equip de professionals especialitzats en els distints camps jurídics ens permet oferir serveis molt específics davall una mateixa direcció estratègica.

DILLUNS A DIJOUS, PRÈVIA CITA

www.solvima.com

Moisès Vizcaino
657 657 145
mvizcaino@solvima.com

CASTELLÓ 46270

C/ Reverend Joan Vidal, 26-1r. (Parc de l'Estació)

VALÈNCIA 46007

C/ Marqués de Campo 13, bj.

Carmen Martínez
661 564 313
cmartinez@solvima.com

Pilar Mas
666 521 243
pmas@solvima.com

Civil - Matrimonial - Laboral - Mercantil - Penal - Administratiu - Urbanisme

HERNÁNDEZ

Clinica Dental

Dr. Enrique Hernández Liñana
Nº Col. 46003022

Plz. del Ayuntamiento, 9-2-5ª
46270 Castelló (Valencia)

Tel. 962 454 208
www.clinicadentalhernandez.es
clinicahdz@gmail.com

sarriimar
ESPECIALISTAS EN PISCINAS

Toda clase de productos para el mantenimiento de su piscina.

Asesoramiento técnico para un correcto mantenimiento.

Solucionamos los problemas que le puedan surgir.

Calidad a un precio inmejorable.

INSTALACIÓN Y SOPORTE TÉCNICO

Depuradoras, cloradores salinos, limpiatfondos, robots, escaleras, duchas, sistemas de regulación automática de cloro y pH.

PRESUPUESTOS SIN COMPROMISO

Sarriimar S.A.
Cami Sellent, 2/n
46294 Cárcer (Valencia)
email: piscinas@sarriimar.es
Tel. 649 431 010

Tú disfruta del verano.

Nosotros nos encargamos del agua

Valencia Operator Logístico, S.L

Administración Isabel Candel Perales 658.267.432 admin@valencialogistica.com	Tráfico Héctor Camús Barberà 644.088.866 trafico@valencialogistica.com
 Francesc Benetó Núm 15 46270 Castelló (La Ribera Alta) Valencia	

Rep una revisió gratuïta en agost

VIDAL SANZ

assessoria energètica

- Revisió i control de la facturació de la llum
- Instal·lacions fotovoltaïques
- Protecció tèrmica d'edificis
- Auditories energètiques per a institucions
- Bateria virtual

OFICINA

**C/ de la Diputació, 9
Castelló, 46270**
(Antic local Mobles Molina)

Joaquim Vidal Sanz
Enginyer de l'energia

659 08 19 52
info@vsassessoria.es

FISIOCast

CLÍNICA DE FISIOTERÀPIA

✓ Ecografia MSK	✓ Rehabilitació
✓ Punció Seca	✓ Fibròlisis Dialectània (Ganxos)
✓ Hipopressius (Individual)	✓ Ones de Xoc
✓ EPTE (Electròlisis Percutània Terapèutica)	✓ Radiofreqüència
✓ ATM (Articulació Temporo Mandibular)	✓ Embenatge Neuromuscular
✓ Teràpia Manual	✓ Massoteràpia (relaxant, descontracturant, esportiva...)
✓ Tractament de cicatrius Post-Quirúrgiques	✓ PENS (Neuroestimulació Elèctrica Percutània del Nervi)

📞 695 440 643 📍 Avinguda de Cuba, 19 (Castelló)

✉ lucia.fisio09@gmail.com 📱 @fisio09

Rubén Gilabert Molina
Óptico - Optometrista
Colegiado 19056

 gilmoptics@gmail.com
 @GilmopticsAlzira
 Centre Òptic Gilmòptics
 608 774 550
963 949 787
 C/ Mayor Santa Catalina, 11
ALZIRA

CLÍNICA VETERINÀRIA
POTES

Lda. Anabel Benetó Martí
Nº Col. 1109

 626 557 039

HORARI:
Amb cita prèvia
de Dilluns a Divendres

C/ Diputació nº 11 • CASTELLÓ

**ADMINISTRACIÓ
DE LOTERIA Nº 2**

C/ JOANOT MARTORELL Nº 10
46270- CASTELLÓ (VALENCIA)
TF.: 96 245 22 19
e-mail: quinielesjuli@telefonica.net

 EL TEU PUNT AMIC: 79825

ISMAEL

FORN-PASTISSERIA

Elies Varó, 9
Tel. 96 245 02 26
46270 Castelló
(València)

pla
assessors

Fiscal, Laboral, Comptable, Jurídic

Declaracions de renda
IVA General i Simplificat
Comptabilitat d'empreses
Estimació directa i objectiva
Retencions i ingressos a compte

Assegurances

Automòbils - Hogar - Comerç - Vida - Jubilació

Avda. de Cuba, 23 - Tel./Fax 962 452 723
46270 **CASTELLÓ**

C/ Sant Pere, 21
Tel./Fax 962 590 420
46670 **LA POBLA LLARGA**

**Venem el que tots,
però com ningú.**

**BLASCO IBAÑEZ 46
CASTELLÓ**

962452769

WWW.ELECTRODOMESTICSAGUSTI.ES

A
INTERIORISMO
MOBILIARIO | DECO | TEXTIL

Carrer de la Diputació, 22
Castelló
620 191 889

VISITA NUESTRO SHOWROOM

15 años transformando espacios

WWW.AINTERIO.COM

Ortopedia

ANABELA HUGUET ORDAZ
JULIO BELLVER BLASCO

C/. MAYOR 30 - Tel. 96 245 10 26
46270 - Castelló

TESME

SUMINISTROS DE FONTANERIA

P. I. Carrer de la Safor, 1
46740 Carcaixent, Valencia
Tel. 962 432 326 • Mòvil/ 600 490 034
comercial@tesme.es

Vicent Badía

FABRICACIÓ
CONSTRUCCIÓ
MANTENIMENT I REPARACIÓ
EN ACER INOXIDABLE I FERRO

METAL-LICA INTEGRAL

metallicaintegral@hotmail.com

Tel./Whatsapp 655 487 976
Carretera d'Antella, s/n · Gavarda

**Nova obertura
setembre**

C.D.P.

**CENTRE DINÀMIC
PILATES**

- Reformer - Torre - Matt

C/Pere Calp, 45, Baix
(Antic local Mobles Molina)

CONTACTE
Carmen Sanz, 691 65 56 06

VERCHER *Racing*

SANTO DOMINGO N 17
TEL - 96.245 26 08 - 675.085.653
CASTELLÓ

CALSINAR
PAINTS

*Tot per al teu projecte
al mateix lloc*

PINTURA **FERRETERIA** **MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ**

Confetti Bebé

Vestint
els primers somriures

www.confettibebe.com *
628 447 043

Javi Llorens

- TRACTAMENTS FITOSANITARIS
- TREBALLS AGRÍCOLES
- TRANSPORTS
- REPARACIÓ I MANTENIMENT DE MAQUINÀRIA AGRÍCOLA

Albalat dels Sorells, 19-21
46270 Castelló (València)
Tels. Administració:
653 794 948 / 962 453 247
Tel. Gerent: 653 794 949
administracion@jaiva.es

www.jaiva.es

¡¡ Bones festes !!

EXAGRO®

“ SINCE 1942 ”

Cooperativa del Camp de Vila Nova de Castelló, Coop. V.

Camí Vell de la Pobla Llarga, nº 18 · 46270 Castelló (Valencia) España · Tel.: +34 96 245 05 23 · E. Mail: sales@exagro.es

www.exagro.es